

Scores rapportserie 2015:5

Skolan som en arena för konflikt

Ideella organisationers användning av vetenskap i skolmaterial för att påverka ungdomars attityder till alkohol

Ola Segnestam Larsson

SCORE

STOCKHOLM CENTRE FOR
ORGANIZATIONAL RESEARCH

Skolan som en arena för konflikt

Ideella organisationers användning av vetenskap i skolmaterial för att påverka ungdomars attityder till alkohol

Ola Segnestam Larsson

ola.segnestam-larsson@esh.se

Scores rapportserier 2015:5
ISBN 978-91-89658-88-2

Stockholms centrum för forskning om offentlig sektor
106 91 Stockholm
www.score.su.se

Abstract

The purpose of this study is to examine to what extent and how civil society organizations' ambitions to influence young people's attitudes and values are conducted with the support from science and research. Three research questions guide the study: what stages in the ambitions are influenced by science, what forms of science are used, and how the use of science can be interpreted in this context. The empirical material consists of four case studies of civil society organizations using science and research in their ambitions to change young people's attitudes to alcohol and drugs. Empirical and analytical results indicate that civil society organizations use science and research mainly in a rhetorical sense, and that the use in practice is debatable, where the number of references to research and researchers are limited. An alternative interpretation of the significance of science is that it functions as yet another arena for negotiation, debate and conflict between the temperance movement and the alcohol industry regarding the use of alcohol and drugs.

Innehållsförteckning

Inledning	1
<i>Att förändra samhället med vetenskap</i>	1
<i>Vetenskap i ideella organisationer</i>	1
<i>Syfte och forskningsfrågor</i>	2
<i>En ”marknad” för undervisning om alkohol och narkotika</i>	3
<i>Vetenskap som organisatoriskt fenomen</i>	4
<i>Metod och empiriskt material</i>	5
Undervisningsmaterial om alkohol	7
<i>Prata om alkohol</i>	7
Att skjuta upp ungdomars alkoholdebut	7
Forskningsbaserat material och vetenskapliga utvärderingar	8
Vetenskap för användare och för uppdragsgivare	10
<i>oPåverkad (2009)</i>	11
Ett material med många ambitioner.....	11
Begränsat antal referenser.....	13
Vetenskap för legitimitet	14
<i>oPåverkad (2011)</i>	15
Fortsatt många ambitioner	16
Skäl till en reviderad version	17
Vetenskap tilltar i betydelse.....	17
Vetenskap mot ideologiska tendenser	19
<i>Snacka fest!</i>	20
Att ta bort alkoholbrukets orättvisa privilegier.....	20
Ett vetenskapligt förhållningssätt	21
Vetenskap för att belägga det kontroversiella.....	23
Analys av de empiriska resultaten	25
<i>Vetenskapens ställning</i>	25
<i>Former av vetenskap</i>	26
<i>Vetenskapens funktion</i>	27
Vetenskap som en arena för konflikt	28
Referenser	29
<i>Litteratur</i>	29
<i>Dokument</i>	30
<i>Intervjuer</i>	31

Inledning¹

Den här studien är en del av ett forskningsprojekt som undersöker hur ideella organisationer, med beröring till nykterhetsrörelsen, använder sig av vetenskap. Frågor som projektet berör inkluderar: I vilka skeenden används vetenskap? Vilka former av vetenskap används? Hur kan vetenskapens användning i detta sammanhang tolkas? I denna studie undersöks dessa frågor i relation till ideella organisationers användning av vetenskap i skolmaterial för att påverka unga människors attityder och värderingar till alkohol och narkotika.

Att förändra samhället med vetenskap

Hur bör man agera om man vill förändra samhället? Enligt *oPåverkad* - ett metodmaterial, producerat av Ungdomens Nykterhetsförbund, med ambitionen att ändra unga människors attityder till alkohol och narkotika - styrs alkoholdebatten ofta av tyckanden som emanerar ur individens egna upplevelser. Även om författarna till materialet visserligen menar att det kan vara intressant med individens upplevelser i olika sammanhang, behöver en ”lyfta blicken” om samhällets ska förändras (Ungdomens Nykterhetsförbund, 2009, s. 19). I det här sammanhanget handlar ”att lyfta blicken” om att lyssna till forskningen:

Fråga tio olika personer om hur man skall få ner alkoholkonsumtionen i en befolkning och du får sannolikt tio olika svar. Alkoholdebatten styrs ofta av tyckanden som bygger på just den personens egna upplevelser. Det är naturligtvis inte ointressant hur var och en upplever saker och ting men vill man förändra samhället behöver man lyfta blicken något.

Ett sätt är att lyssna på vad forskningen säger eller kanske försöka ta reda på vad som faktiskt hänt när man provat olika sätt att hantera alkohol runt om i världen. Det är ganska enkelt för den som vill. Alkohol har funnits i flera tusen år så det finns ju en del erfarenheter att lyssna till. Dessutom är det få områden som är så väl utforskade som just alkoholen (Ungdomens Nykterhetsförbund, 2009, s. 19).

Att lyssna till forskningen när samhället ska förändras verkar med andra ord både vara att rekommendera och ”ganska enkelt för den som vill”, enligt författarna till metodmaterialet. Hur kommer det sig då att Ungdomens Nykterhetsförbund genom materialet *oPåverkad* använder sig av vetenskap i detta sammanhang? Handlar det om att förändra samhället, så som det uttrycks i texten? Eller finns det andra, möjliga tolkningar till varför vetenskapen används och tillmäts betydelse i arbetet med att ändra unga människors attityder och värderingar till alkohol och narkotika?

Vetenskap i ideella organisationer

Ungdomens Nykterhetsförbund, författarna och metodmaterialet *oPåverkad* är långtifrån ensamma om att använda sig av vetenskap och forskning i ambitionen att ändra unga människors attityder eller, för den delen, i sina ambitioner att förändra samhället. I det västerländska samhället har det under längre perioder funnits en hög tilltro till vetenskapens betydelse för samhällets förändring och utveckling (Frängsmyr, 1984). Denna tilltro till vetenskapens förmåga till att främja förändring, utveckling och handling frodas i dag inom vitt skilda områden som ekonomi, välfärd och miljö (till exempel IPCC, 2014, som ett av de mest illustrativa exemplen), även om vetenskapens betydelse under perioder har ifrågasatts,

¹ Forskningsprojektet om vetenskapens betydelse i ideella organisationer är en del av temat Kunskapens organisering vid forskningscentrumet Score, Stockholms universitet. Projektet är finansierat av ett samarbete mellan Ersta Sköndal högskola, Stockholms universitet och Svenska sällskapet för nykterhet och folkuppfostran.

bland annat utifrån dess roll i negativa mänskliga skeenden (von Wright, 1993) eller tilldelade funktion i samhället (Nowotny et al., 2001).

Det faktum att vetenskapen i ökande grad rör sig ut i och bör interagera med det omgivande samhället för med sig att fler aktörer, inklusive organisationer, förhåller sig till vetenskap i sin dagliga verksamhet (Nowotny et al., 2001). Utifrån denna rapportens fokus är det också intressant att notera att trenden att vetenskapen rör sig ut och interagerar med det omgivande samhället sägs påverka ideella organisationer i civilsamhället (exempelvis Boaz et al., 2008; Head, 2010; Gustafsson, 2013).² Trots rekommendationen i *oPåverkad* och det självklara sättet med vilket den förmedlas kan dock uppmaningen att ”lyssna till forskningen” vara kontroversiell, vilket bland annat tidigare forskning om vetenskapens användande i ideella organisationer visar (se exempelvis Brownson et al, 2006; Court et al, 2006; Kaare et al, 2007; Lavis et al, 2002; Weiss, Murphy-Graham & Birkeland, 2005).

Empiriska undersökningar av hur vetenskap används i ideella organisationer lyfter följaktligen fram ett antal utmanande resultat. Ett av dem är att de ideella organisationerna använder sig av vetenskap och forskning på olika vis (Lavis et al, 2002; Weiss, Murphy-Graham & Birkeland, 2005). I vissa fall används vetenskap och forskning för att identifiera frågor som de ideella organisationerna bör arbeta med, i andra fall handlar det om att fördjupa kunskapen om de frågor som organisationerna redan arbetar med och slutligen i vissa fall handlar det om att ge argument och stöd för de frågor som lyfts fram. Ett annat forskningsresultat rör relationen till olika former av kunskap (Court et al, 2006; Kaare et al, 2007). Till exempel visar forskning att ideella organisationer använder olika former av kunskap, från personliga erfarenheter till etablerad vetenskap. Av speciellt intresse för denna studie är att forskning också visar att andra typer av kunskap än just etablerad vetenskap emellanåt uppfattas som mer relevant och övertygande. Det tredje forskningsresultatet som kan lyftas fram här rör effekter och hur vetenskapen används och är tänkt att användas (Brownson et al, 2006). Empiriska resultat visar exempelvis att ideella organisationer lyfter fram vetenskap mer för att informera än för att åstadkomma förändring. Det verkar också råda delade meningar inom organisationerna huruvida denna informationsverksamhet ska ses som en del av arbetet med att påverka den allmänna och den politiska opinionen.

Syfte och forskningsfrågor

Denna studie ingår i ett forskningsprojekt som ytterst handlar om vetenskapens funktion i ideella organisationer i relation till andra organisatoriska fenomen, som till exempel ideologi eller oberoende. Syftet med denna studie är att undersöka i vilken grad och hur ideella organisationer använder vetenskap i de skolmaterial som de producerar för att påverka unga människors attityder och värderingar. Detta syfte kan brytas ned i tre forskningsfrågor:

- I vilka skeenden används vetenskap?
- Vilka former av vetenskap används?
- Hur kan vetenskapens användning i detta sammanhang tolkas?

² Med ideell organisation menas i denna text formella organisationer vilka hör till civilsamhället och vilka kan kontrasteras med exempelvis offentliga eller privata organisationer. De ideella organisationer som ingår i denna studie är Fake Free, Sprit- och vinleverantörsföreningen, Sveriges bryggerier, Ungdomens Nykterhetsförbund och Wendelsbergs folkhögskola. Däremot är exempelvis Kunskapskraft & Media att se som en privat organisation och Skolverket som en offentlig organisation.

Det empiriska materialet i denna studie emanerar från fyra exempel av ideella organisationer som använder vetenskap och forskning i ambitionerna att förändra unga människors attityder till alkohol och narkotika. De ideella organisationerna som ingår i denna studie är Fake Free, Sprit- och vinleverantörsföreningen, Sveriges bryggerier, Ungdomens Nykterhetsförbund och Wendelsbergs folkhögskola. Materialet och metoderna som studeras är producerade för att användas i undervisning om alkohol och narkotika med unga människor i skolan som främsta målgrupp.

I den här rapporten erbjuds ingen entydig definition av begreppet vetenskap. Däremot är det värdefullt att lyfta fram ett par distinktioner för att åskådliggöra vetenskapens användande. Den första av dessa distinktioner rör vetenskapens ursprung. I traditionell och institutionell bemärkelse är vetenskap det som emanerar ur universitetsanknutna forskningsmiljöer. Detta ursprung kan ställas mot vetenskap som produceras av icke-universitetsanknutna forskningsmiljöer, som till exempel de som återfinns inom ramen för ideella organisationer, myndigheter och företag. Den andra distinktionen rör den metodologiska medvetenheten kring vetenskapens användande, där en etablerad vetenskaplig framställning inte bara använder sig av forskningsresultat med hjälp av referenser och litteraturhänvisningar, utan även exempelvis inkluderar en separat sektion om hur urvalet av referenser har gått till.

En "marknad" för undervisning om alkohol och narkotika

De fyra organisationerna strävar efter att påverka unga människors värderingar till alkohol och narkotika. I det här fallet har de fyra organisationerna valt att närma sig unga människor genom skolan och skolmaterial. Skolan blir därmed en arena för påverkansarbete och relationer mellan organisationerna och ungdomarna. Utöver att fungera som ett alternativt verksamhetsfält för att studera vetenskapens funktion i ideella organisationer, är undervisningen om alkohol och narkotika också ett intressant empiriskt område med tanke på att evidens- och kunskapsbaserade material och metoder verkar tillmätas allt större betydelse. Detta beskrivs kortfattat nedan.

I ett antal styrdokument på nationell nivå i Sverige, exempelvis folkhälsopropositionen (Prop nr 2007/08:110) och regeringens åtgärdsprogram (Regeringskansliet, 2011), formuleras en förväntan om att skolan ska förebygga och minimera elevers bruk av alkohol och narkotika. Styrdokument för skolan uttrycker också kravet på att undervisning om alkohol och narkotika, ska förekomma. I läroplanen, exempelvis, åläggs rektor "ett särskilt ansvar för att i undervisningen i olika ämnen integrera ämnesövergripande kunskapsområden, exempelvis ... riskerna med tobak, alkohol och andra droger" (Skolverket, 2011, s. 13).

Trots denna förväntan menar Skolverket att osäkerheten är stor inom skolans värld kring hur och med vilka medel denna undervisning ska genomföras (Skolverket, 2012). Denna osäkerhet sägs delvis vara en konsekvens av att undervisningen inom alkohol och narkotika inte är ett eget ämne och att det följaktligen saknas läromedel för denna typ av undervisning. Andra skäl till denna osäkerhet kan, enligt Skolverket, ha att göra med att skolans egna styrdokument är otydliga när det gäller undervisningens omfattning och innehåll samt – vilket inte är oviktigt i detta sammanhang – en otydlighet inom forskningen vad gäller effekter av denna typ av undervisning.

Till osäkerheten hör dessutom att skolor erbjuds en mängd material och metoder av andra aktörer än kommersiella läromedelsförlag. Enligt en inventering av material för undervisning om alkohol och narkotika, genomförd på uppdrag av Skolverket, ges läromedel som är avsedda för denna typ av undervisning:

företrädesvis ut av olika intresseorganisationer, exempelvis IOGT-NTO, Sprit-och vinleverantörsföreningen, Svensk narkotikapolisförening etc. samt av statliga eller statligt finansierade institutioner såsom Folkhälsoinstitutet, Skolverket, Socialstyrelsen, Systembolaget, Centralförbundet för Alkohol- och Narkotika- upplysning (CAN) etc (Skolverket, 2012, s. 11).

Inventeringen konstaterar följaktligen att det finns ett stort utbud av metodmaterial av olika slag, både av vad inventeringen kallar för evidens- och kunskapsbaserade och andra mer erfarenhetsbaserade material att tillgå. Skolverket kallar till och med det för en ”marknad” för denna typ av material (Skolverket, 2012, s. 11). Skolans personal möter med andra ord en mängd olika aktörer som av olika skäl söker att erbjuda sitt material och metoder för att underlätta skolans ansvarstagande för undervisningen om alkohol och narkotika.

Av intresse för denna studie är att vetenskap och forskning tillmäts allmän betydelse i undervisningen om alkohol och narkotika, där evidens- och kunskapsbaserade metoder lyfts fram i synnerhet (Skolverket 1999; Statens folkhälsoinstitut 2011; Socialdepartementet 2011; SOU 2008, 2011). I en litteraturöversikt av forskningen om undervisningens effekter genomförd på uppdrag av Skolverket framkommer följaktligen att:

undervisningen bör i så hög utsträckning som möjligt bygga på forskningsbaserad kunskap om vad som fungerar respektive inte fungerar, kunskap som utvunnits ur väl genomförda forskningsöversikter, effektutvärderingar och andra empiriska studier, alternativt baserats på etablerade teoretiska förklaringsmodeller (Skolverket, 2013, s. 25).

Ett annat exempel på vetenskapens betydelse i detta sammanhang rör kriterier för utvärderingar av effekter. I forskning och utvärderingar kring undervisning om denna typ av frågor samt undervisningens effekter lyfts ett antal olika dimensioner fram, exempelvis kort- och långsiktiga effekter, lärarens roll, anpassning till elevernas bakgrund, ålder och erfarenheter respektive vem som har utvecklat och gett ut materialet. Ett återkommande utvärderingskriterier är emellertid graden av teori- och forskningsanknytning. Det anses generellt sett vara lättare att ta ställning till och använda material som bygger på redovisade teorier och utvärderingar, än de som enbart är erfarenhetsbaserade.

Det ska dock kommenteras att trots den betydelse som tillmäts teori- och forskningsanknytning, lyfter Skolverkets inventering också fram att det på senare tid har framkommit en kritik mot vad som kallas för en övertro på evidens- och kunskapsbaserade material och metoder (Skolverket, 2012). Kritiken rör bland annat att en alltför hög grad av forskningsanknytning riskerar att negligera viktiga mål, att lärares professionalitet inskränks samt att liknande metoder visar olika effekter i olika utvärderingar.

Vetenskap som organisatoriskt fenomen

En av forskningsfrågorna i denna studie handlar om hur vetenskapens användning i detta sammanhang bör tolkas. Frågan kommer delvis att kunna besvaras med hjälp av det empiriska materialet, där exempelvis frågor med bäring på denna forskningsfråga har diskuterats inom ramen för intervjuerna. Ytterligare underlag till forskningsfrågan erbjuds genom en sammanställning av tidigare forskning inom området, där det exempelvis framkommer att ideella organisationer använder vetenskap och forskning på olika vis (se exempelvis Lavis et al, 2002; Weiss, Murphy-Graham & Birkeland, 2005). Men framförallt kommer frågan om vad som är vetenskapens funktion i ideella organisationer att besvaras med hjälp av begrepp

från nyinstitutionell teori (för översikter av denna teoribildning på svenska, se exempelvis Johansson, 2002; Eriksson-Zetterquist, 2009), och då genom att närma sig vetenskap som ett av många organisatoriska fenomen.

Organisationer härbärgerar och genomsyras av många olika fenomen, som exempelvis idéer, reformer, regler, ideologier och moden, vilka agerar genom eller som ett resultat av olika aktörers intentionalitet inom organisationer. Ett antal av dessa fenomen har studerats och analyserats med hjälp av den nyinstitutionella begreppsapparaten, inklusive organisatoriska reformer (Brunsson och Olsen, 1990), regler (Alexius, 2007), ideologier (Czarniawska, 1988), moden (Czarniawska och Joerges, 1996) och standards (Brunsson och Jacobsson, 1998). Återkommande för dessa analyser är intresset för dessa fenomenens funktion i organisationer. Något förenklat skulle man kunna uttrycka det som att organisatoriska fenomen har ett begränsat antal funktioner i organisationer, där man skiljer mellan rationella och mer symboliska funktioner. Till de mer rationella funktionerna hör exempelvis att lösa problem, minska kostnader, öka effektiviteten, underlätta beslutsfattande (Brunsson, 1985) eller att styra och kontrollera organisationsmedlemmar (Czarniawska, 1988). De symboliska funktionerna bygger istället på antagandet att organisationer är löst sammanhållna system (Weick, 1976) där organisatoriska fenomen ofta syftar till att bidra till stabilitet och tröghet (Brunsson och Olsen, 1990), naturalisera den sociala ordningen (Alvesson och Deetz, 2000), konstituera och definiera en grupp (Sjöstrand, 1987) eller öka en organisations legitimitet (Czarniawska, 1988).

I den här rapporten kommer de empiriska resultaten om hur de ideella organisationerna använder vetenskap i skolmaterial för att påverka unga människors attityder till alkohol och droger att analyseras med hjälp av nyinstitutionell teori. Framförallt kommer ett rationellt ställas mot ett symboliskt användande.

Metod och empiriskt material

Denna undersökning bygger på fyra exempel av hur ideella organisationer använder sig av vetenskap och forskning i sina ambitioner att förändra unga människors attityder till alkohol och narkotika. I viss mån har ett så kallat polariserat urval använts med tanke på att det tydligt framgår hur nykterhetsrörelsens aktiviteter framträder i relation till alkoholindustrins verksamhet och där skolan kan ses som en arena för konflikt mellan dessa parter. De fyra exemplen inkluderar:

- *Prata om alkohol* som har producerats av personal på kommunikationsbyrån Kunskapskraft & media på uppdrag av Sprit och vinleverantörsföreningen och Sveriges bryggerier;
- *oPåverkad (2009)* som har producerats av personal från Wendelsbergs folkhögskola på uppdrag av Ungdomens Nykterhetsförbund;
- *oPåverkad (2011)* som har producerats av en projektanställd/konsult på Ungdomens Nykterhetsförbund på uppdrag av Ungdomens Nykterhetsförbund; samt
- *Snacka fest!* som har producerats av personal på tankesmedjan Fake Free på uppdrag av Ungdomens Nykterhetsförbund.

Studien har framförallt använt sig av intervjuer och dokumentanalys som empiriskt material. Tabellen nedan sammanfattar det empiriska materialet:

Exempel	Dokument	Intervjuer
Prata om alkohol	Prata om alkohol www.prataomalkohol.se Två utvärderingar	Per Hazelius, anställd, Kunskapskraft & media Erika Nylander, anställd, Sprit och vinleverantörsföreningen
oPåverkad (2009)	oPåverkad Bakgrundsmaterial	*Linda Engström, vice ordförande, UNF *Jonas Lundquist, styrelseledamot, UNF Nicklas Kartengren, anställd, Wendelsbergs folkhögskola Sören Eriksson, anställd, Wendelsbergs folkhögskola
oPåverkad (2011)	oPåverkad	*Linda Engström, ordförande, UNF *Jonas Lundquist, styrelseledamot, UNF Fredrik Torberger, konsult, UNF
Snacka fest!	Snacka fest! www.fakefree.se	Viktor Watz, anställd, Fake Free Vidar Aronsson, styrelseledamot, UNF

*Dessa styrelseledamöter var uppdragsgivare till båda versionerna av *oPåverkad* och intervjuades vid ett tillfälle vardera.

Urvalet av intervjupersoner har baserats på två kriterier, där ambitionen har varit att intervjua personer som dels har varit involverade i produktionen av materialet och metoder, dels personer som har fungerat som uppdragsgivare till produktionen. Alla intervjuerna genomfördes i fysiska möten, utgick ifrån en intervjuguide, spelades in elektroniskt och har transkriberats i sin helhet. Tre övergripande teman formulerades i intervjuguiden och användes i varje intervju: bakgrund till och syfte med organisationens arbete med att förändra unga människors attityder till alkohol och narkotika, produktionen av metodmaterialet, vilken typ av vetenskap som används samt hur och varför denna vetenskap används i skolmaterial. De transkriberade intervjuerna och dokumenten har analyserats med hjälp av ett kodningsschema baserat på de tre temana. De empiriska resultaten har sedan analyserats utifrån forskningsfrågorna, relaterats till den tidigare forskningen om relationen mellan ideella organisationer och vetenskap samt tolkats med hjälp av nyinstitutionell teori.

De etiska aspekter som har beaktats i studien omfattar Vetenskapsrådets krav för samhällsvetenskapliga studier med relevans för denna studie (Vetenskapsrådet, 2002). De personer som har intervjuats har i förväg informerats om studiens syfte, hur intervjuerna ska användas samt att deras medverkan var frivillig och kunde avbrytas när de ville. De intervjuade har också informerats om att de intervjuer som görs i samband med denna studie endast kommer att användas inom ramen för detta forskningsprojekt. Innan publicering av studien har de intervjuade getts möjlighet att läsa igenom och godkänna sina egna citat.

Undervisningsmaterial om alkohol

De empiriska resultaten av de fyra exemplen redovisas här utifrån en kort bakgrund till respektive material, de formulerade ambitionerna med materialen, hur vetenskap används samt kommentarer till de vetenskapliga referenserna. Materialet *oPåverkad*, som existerar i två olika versioner, redovisas som två separata exempel, även om de till viss grad överlappar varandra.

Prata om alkohol

Prata om alkohol (lanserat första gången år 2007, nu i sin fjärde upplaga) är producerat av kommunikationsbyrån Kunskapskraft & media på uppdrag av framförallt Sprit- och vinleverantörsföreningen. Även Sveriges bryggerier stödjer materialet sedan år 2012. Kommunikationsbyrån har enligt uppgift specialiserat sig på att utveckla material för skolan åt olika uppdragsgivare, som Lantbrukarnas riksförbund, RFSU och Lotteriinspektionen. *Prata om alkohol* sägs vara ett ”läromedel om ungdom och alkohol” och som omfattar cirka 140 sidor i ett spiralbundet häfte av A4-format (Kunskapskraft & media, 2011, s. 1). Materialet finns också tillgänglig på webben under adressen www.prataomalkohol.se. Materialet är uppbyggt kring ett 30-tal övningar, huvudsakligen värderingsövningar och forumspel.

Att skjuta upp ungdomars alkoholdebut

Materialet *Prata om alkohol* är ”framtaget i syfte att underlätta och inspirera preventionsarbetet inom alkohol. Det består av ett stort antal övningar anpassade för undervisning i skolan och målet är i första hand att skjuta upp ungdomars alkoholdebut och sedan att förmå dem till en sund och måttfull inställning till alkohol.” (Kunskapskraft & media, 2011, s. 3). Målet för Sprit- och Vinleverantörsföreningen anges i förordet till *Prata om alkohol* och är att ”verka för en sund dryckeskultur” vilket enligt föreningen innebär att ”ungdomsåren ska vara befriade från alkohol” (Kunskapskraft & media, 2011, s. 2). Målsättningen för uppdragsgivaren utvecklas i en intervju med en representant för kommunikationsbyrån.

(Uppdragsgivaren) ville ta ett ansvar för de produkter som deras medlemmar tar fram, eftersom vi har en laglig ålder på 18 år i Sverige. Man får inte dricka innan dess, och det är någonting som de står för. De har fyra alkoholfria zoner: de har ungdomar då, det är *Prata om alkohol*, de har graviditet, trafik och jobbet (Hazelius, Kunskapskraft & media, intervju).

Ansvarstagandet poängteras som ett viktigt skäl till varför uppdragsgivaren ombad Kunskapskraft & media att ta fram materialet *Prata om alkohol*, inte minst eftersom medlemsföretagen i Sprit- och vinleverantörsföreningen och Sveriges bryggerier vet att man kan fara illa av deras produkter. Detta diskuteras även i intervjun med en representant för Sprit- och vinleverantörsföreningen:

Vi måste kunna inse att våra produkter har en baksida. Vi kan inte förneka det. Och här måste vi ta ett ansvar, här måste vi vara med. Då är *Prata om alkohol* vårt bidrag till det här. Det är vårt bidrag till samhället, att göra någonting gott (Nylander, Sprit- och Vinleverantörsföreningen, intervju).

Ett ytterligare skäl till varför Kunskapskraft & media samt Sprit- och vinleverantörsföreningen valde att arbeta med skolan var att de upplevde att det saknades ett bra material för undervisning om alkohol och narkotika.

Tillsammans med (Kunskapskraft & media) gjorde man först en utvärdering. ”Behövs det här materialet i skolorna?” För i läroplanen står det ju att alla ungdomar ska få vägledning och utbildning i alkohol och narkotika. Får de det? Vad har de för material? Vad känner lärarna att de kan göra? (...) Lärarna sa: ”Ja, vi vet om att det här finns, men nej, det finns inget material. Det lilla som finns är faktiskt väldigt dåligt”. Så där finns ett stort behov. (...) Med den kunskapen då insåg vi att här finns ett hål att fylla. Här finns ett behov och vi råkar faktiskt vara lite av experter på just alkohol, så vi har någonting att berätta (Nylander, Sprit- och Vinleverantörsföreningen, intervju).

Sammantaget framträder ett antal skäl till varför Sprit- och vinleverantörsföreningen genom Kunskapskraft & media valde att producera och lansera materialet *Prata om alkohol*, inklusive att verka för en sund dryckeskultur, ta ansvar för produkterna och att fylla ett behov. Till dessa skäl kan fogas det bidrag som föreningen kan göra med sin kompetens på området.

Forskningsbaserat material och vetenskapliga utvärderingar

Nästan högst upp på hemsidan för materialet *Prata om alkohol* slås det fast att detta material handlar om ett ”(f)orskningsbaserat metodmaterial för hälsofrämjande arbete” (www.prataomalkohol.se). Det framgår dock inte av hemsidan vad som menas med att materialet är forskningsbaserat. Det samma gäller för själva texten, som i sig i hög grad saknar referenser till forskning eller litteraturfördjupningar. Några exempel på hänvisningar till vetenskap och forskning förekommer dock. Bland annat lyfts fram att ”(m)aterialet är vetenskapligt testat” (Kunskapskraft & media, 2011, s. 2) och att ”(ö)vningarna bygger i första hand på socialpsykologiska och affektiva metoder” (Kunskapskraft & media, 2011, s. 4). I övrigt saknas vetenskapliga hänvisningar.

I en intervju diskuteras vad som menas med att materialet är forskningsbaserat. Framförallt framträder att *Prata om alkohol* bygger på forskningsresultat om preventivt arbete, även om forskning om alkoholens effekter också har influerat materialet.

Om man tittar på just att jobba kring sociala frågor och prevention, för vi sätter nästan lika med-tecken där, eftersom forskningen väldigt ofta också belyser det, att social kompetens också ger en möjlighet att säga nej i en situation kring alkohol, till exempel. (...) Så om man tittar konkret på vad materialet består av, utifrån vad forskningen säger, så är det interaktion mellan lärare till elev, och elev till elev, dialog mellan samma parter, skapa engagemang och involvera dem (Hazelius, Kunskapskraft & media, intervju).

I några delar av materialet – exempelvis den om attityd, respekt och ansvar samt den om alkoholdebut – framkommer att informationen bygger på fakta från Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Folkhälsoinstitutet och Trafikverket. Nordiska museet anges också som källa vid åtminstone ett tillfälle. Årtal anges i några av dessa sammanhang, men materialet saknar en litteraturlista, vilket omöjliggör en granskning av faktaunderlaget. Detta kommenteras i en intervju och det påpekas att avsaknaden av referenser handlar om en förtroendefråga mellan avsändare och mottagare av materialet.

Vi har ju referenser från CAN och Trafikverket när det är statistik vi återger. Men rent forskningsmässigt; tittar du i en lärobok idag så finns det aldrig koppling till vilken forskningsrapport som säger att du ska jobba med dialog, till exempel. För våra övningar

är ju också en blandning av alla de här fyra parametrarna, vilket gör det nästan omöjligt att för varje lektion redovisa, ”vilka forskningar utgick ni ifrån här?” (...) Så vi känner att materialet står bra för sig själv, det är skolanpassat, och sedan är det egentligen en förtroendefråga att det är gjort på rätt sätt (Hazelius, Kunskapskraft & media, intervju).

Hänvisningarna till Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning är intressanta framförallt för att de utmärker sig i materialet som i övrigt till stora delar saknar referenser och litteraturhänvisningar. Men hänvisningarna är också intressanta tack vare att även andra aktörer inom undervisningen om alkohol och narkotika hänvisar till förbundet och dess information. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning framträder därmed som en upplevd källa till oberoende och tillförlitlig kunskap om alkoholkonsumtion och narkotikaanvändning i Sverige.³

I Skolverkets inventering av olika material och metoder kommenteras den relativa bristen på vetenskapliga referenser i *Prata om alkohol*. Enligt inventeringen beskriver materialet ”inga teorier om drogundervisning och de olika metoder som används är endast till ringa del baserade på resultat från utvärderingsforskning.” (Skolverket, 2012, s. 36).

Däremot lyfter hemsidan fram att materialet är vetenskapligt utvärderat, vilket skulle kunna vara det som åsyftas med att materialet är forskningsbaserat. En utvärdering har genomförts i Sverige.

Prata om Alkohols metodmaterial för skolan är vetenskapligt utvärderat bland niondeklassare. Utvärderingen genomfördes 2010 i samarbete med forskare från Lunds och Örebro universitet samt två oberoende utredningskonsulter. Bevisen är inte starka, men samtliga resultat indikerar på positiva effekter (www.prataomalkohol.se).

Den vetenskapliga utvärderingen av materialet i Sverige är också tillgänglig för att ladda ned (Fernandes och Falkeäng, 2010). I utvärderingen framkommer det att två konsulter tillsammans med personal från Kunskapskraft & media har tagit fram rapporten i samarbete med forskaren Martin Stafström, verksam på medicinska fakulteten inom socialmedicin och global hälsa vid Lunds universitet. I en intervju med en representant för kommunikationsbyrån diskuteras skälen till att utvärderingen genomfördes.

Och skälet till att vi gjorde den, då tittade vi inte på vad forskningen säger i hur man jobbar med frågan, utan vad det har gett för effekt. För vi vill ju inte hålla på med något som inte ger effekt, och som i den värsta av världar ger en motsatt effekt. Så det vill vi verkligen kontrollera, och det försökte vi göra, det är väldigt kort tid och få elever, men det är ändå en vetenskaplig grund i det (Hazelius, Kunskapskraft & media, intervju).

Det finns också en utvärdering av *Prata om alkohol* i Danmark (Advice, 2012). Slutligen har en konsult sammanställt resultaten från de båda utvärderingarna i en separat rapport (Hylén). I intervjun med en representant för en av uppdragsgivarna, Sprit- och vinleverantörsföreningen, diskuteras de utvärderingar som har gjorts. Det konstateras att den första utvärderingen har varit acceptabel, men att det krävs mer arbete, därför arbetar man nu med en grupp forskare från Karolinska institutet som under en period ska utvärdera arbetet.

Den (första utvärderingen) var okej och verifierad, men den skulle behövas göras ännu djupare. Därför har vi nu då satsat på ytterligare en studie. Så nu är det en forskare på

³ En kommande fallstudie inom ramen för forskningsprojektet kommer att studera vetenskapens betydelse för att främja Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysningens oberoende.

Karolinska som ska jobba med det här i tre år för att följa en grupp, en interventionsgrupp och en kontrollgrupp (Nylander, Sprit- och Vinleverantörsföreningen, intervju).

Sammanfattningsvis går det att konstatera att vetenskap och forskning tillmäts betydelse i materialet och på hemsidan, och där det framförallt har handlat om att utvärdera effekterna av användningen av materialet. Vetenskap om pedagogiska metoder har också influerat utvecklingen av materialet. Själva texten i sig saknar hänvisningar till forskning eller litteraturlistor.

Vetenskap för användare och för uppdragsgivare

I materialet Prata om alkohol och i annan dokumentation, inklusive hemsidan för materialet, blir det snabbt tydligt att vetenskapen tillmäts betydelse. Materialet är forskningsbaserat och det är vetenskapligt utvärderat inte bara en utan två gånger. En närmare granskning av materialet visar dock att det saknas referenser och litteraturhänvisningar samt att utvärderingarna skulle behöva fördjupas.

Mot bakgrund av hur vetenskap används i materialet blir det aktuellt att ställa frågan om varför vetenskapen används på detta vis. Ett flertal skäl till varför vetenskap tillmäts betydelse lyfts fram i intervjuerna med representanter för kommunikationsbyrån och uppdragsgivarna. Enligt en intervju är det framförallt viktigt för användarna att materialet så långt som det är möjligt bygger på vetenskaplighet.

Det är viktigt för användarna, att veta att det så långt som möjligt bygger på vetenskaplighet. Det har också lite med vad det pratas om idag, det är viktigt att det är vetenskapligt, för att få kunskap i skolan behöver det bygga på vetenskaplighet. Och det är det vi försöker så långt som möjligt. Det är egentligen för att lärare ska se nyttan av det, att använda det här tillsammans med sina elever så långt det är möjligt idag för oss, utifrån det vi har från andra forskare och det vi själva har undersökt (Hazelius, Kunskapskraft & media, intervju).

Det spekuleras också i intervjun om det är viktigt för uppdragsgivaren, att materialet är vetenskapligt grundat, där det kan tänkas att vetenskapens funktion också handlar om att skydda materialet och uppdragsgivaren mot misstankar om att det skulle finnas dolda syften med materialet.

Vi har aldrig diskuterat det, men det är klart att de är väldigt måna om att vi gör det här på rätt sätt. Som jag var inne på, vissa kan ju se det som en paradoxal avsändare, och för att suddas ut minsta misstanke om att det här ska få unga att dricka, för det finns vissa illa menade kommentarer kring det, tyvärr. Det är egentligen för att skydda oss mot folk som säger så. Verkligen förklara att den här satsningen inte är något annat än det som forskningen säger, och det är utformat efter skolans behov och krav (Hazelius, Kunskapskraft & media, intervju).

Utöver att skydda uppdragsgivaren och materialet mot misstankar framförs också att vetenskapligheten har att göra med att det handlar om en långsiktigt och omfattande investering i denna typ av arbete. Att då säkerställa att materialet ger resultat genom återkommande utvärderingar anses seriöst och rationellt (Hazelius, Kunskapskraft & media, intervju). I intervjun med en av uppdragsgivaren lyfts två liknande skäl fram. Det ena handlar om trovärdighet och det andra handlar om uppdragsgivarnas engagemang i arbetet med materialet.

Det handlar om trovärdigheten. Det handlar om att om det här materialet ska fortsätta utvecklas och accepteras i förlängningen så tror jag att vi måste utvärdera det hela. Sedan handlar det naturligtvis om vårt engagemang också. Att nu har vi gjort så här, nu har vi hållit på i så många, många år, ska vi fortsätta att lägga så mycket energi och så mycket pengar och tid på att produktutveckla det här så måste vi säkerställa att det går åt rätt håll (Nylander, Sprit- och Vinleverantörsföreningen, intervju).

Längre fram i intervjun utvecklas resonemanget om trovärdighet och personen menar att det handlar om en trovärdighet gentemot användarna och externa aktörer med ett intresse i denna typ av frågor. Utöver trovärdighet och engagemang konstateras det också att vetenskap och framförallt evidensbaserad sådan är det enda som gäller idag.

Det är det enda som gills idag. Evidensbaserat pratar alla om. Det ska vara evidensbaserat och det kräver ett antal kriterier. Det ska inte bara vara forskningsbaserat, det ska vara evidensbaserat, en viss typ av forskning. Ja, men det är ju bara att gilla läget, det är det man kräver idag (Nylander, Sprit- och Vinleverantörsföreningen, intervju).

Referenserna till vetenskap och forskning samt att utvärdera materialet vetenskapligt verkar också vara viktigt för att säkerställa att det är ett bra material, speciellt med tanke på att aktörer från exempelvis nykterhetsrörelsen uppges anse att Sprit- och vinleverantörsföreningen som uppdragsgivare till denna typ av material är fel.

Vi vill få det oantastligt. För det är ju så, vi är fel finansiärer i mångas ögon. Nykterhetsrörelsen kan ju säga, bakom lyckta dörrar, ”det här är faktiskt det bästa material vi sett, det är synd bara att det är fel avsändare. Det skulle vi aldrig säga någon annanstans.” Ja, vi har dubbelt att bevisa. Så det måste vara ett bra material (Nylander, Sprit- och Vinleverantörsföreningen, intervju).

En sammanfattning av svaren på frågan om varför vetenskap tillmäts betydelse i detta sammanhang lyfter fram flera aspekter. Det handlar dels om att vetenskapen finns där för användarna och uppdragsgivarnas skull, dels för materialets trovärdighet och legitimitet samt dels för att evidensbaserat är det som krävs idag.

oPåverkad (2009)

oPåverkad existerar i två versioner och producerades i första omgången av Wendelsbergs folkhögskola. Folkhögskolan är en av Sveriges rörelsedrivna folkhögskolor, och fick uppdraget att utveckla skolmaterialet med tanke på de involverades kompetens inom området. Den första versionen av *oPåverkad* (2009) är ett kortfattat material om cirka 34 sidor som sägs söka att stimulera diskussion om alkoholnormen i skolan genom att fungera främst som handledning och stöd för en tilltänkt diskussionsledare. Materialet omfattar åtta pass med färdiga formulär, diskussionskort och berättelser, och behandlar hur alkohol kan påverka unga människor och deras omgivning, hur samhället påverkas samt hur man idag samtalar om alkohol och den rådande alkoholnormen. Uppdragsgivare till Wendelsbergs folkhögskola var Ungdomens Nykterhetsförbund och utvecklingen av materialet finansierades av Socialstyrelsen.

Ett material med många ambitioner

De explicita syftena med *oPåverkad* går att återfinna i materialet. Materialet söker å ena sidan att ge unga människor ”en bra grund att utgå ifrån när de fattar beslut kring sitt eget

drickande.” (Ungdomens Nykterhetsförbund, 2009, s. 3). Uppdragsgivaren, Ungdomens Nykterhetsförbund, å andra sidan:

vill med metoden skapa fler miljöer där man öppet och på ett konstruktivt sätt kan diskutera om alkohol som samhällsfenomen. UNF vill också att metoden skall bidra till diskussion kring det egna ställningstagandet och dessutom visa upp alternativa förhållningssätt till alkohol (Ungdomens Nykterhetsförbund, 2009, s. 3).

Att ungdomar ska få en bra grund att kunna ta ställning till sitt eget drickande kompletteras med andra ord med förbundets ambitioner att visa upp alternativa förhållningssätt till alkohol. De explicita ambitionerna med materialet går att kontrastera med uttalande i intervjuerna och med bakgrundsmaterial till *OPÅVERKAD*.

I en skriftlig kommentar till avtalet mellan Ungdomens Nykterhetsförbund och Wendelsbergs folkhögskola (*Syfte och mål med OPÅVERKAD*) framkommer visserligen att syftet är att öka ungdomars kunskap och medvetenhet på drogområdet samt att skjuta upp ungdomars alkoholdebut. Men andra ambitioner med materialet inkluderar även att utveckla en modell för medlemsrekrytering och att etablera förbundet som en aktiv part i skolans drogförebyggande arbete. När det gäller medlemsrekryteringen formuleras även ett mål i den skriftliga kommentaren om att materialet ska generera 400 nya medlemmar till förbundet och att fem nya föreningar ska startas som ett resultat. Dessa målsättningar sägs i bakgrundsmaterialet vara formulerade redan i ansökan till Socialstyrelsen, och bekräftas i några av intervjuerna som har gjorts inom ramen för denna studie (exempelvis Eriksson, Wendelsbergs folkhögskola, intervju; Kartengren, Wendelsbergs folkhögskola, intervju).

I en av intervjuerna diskuteras explicit syftet med att utveckla materialet för att rekrytera fler medlemmar:

Men det var nog ganska klart uttryckt ifrån UNF att det man ville med det här. Det var ju att få en ingång i skolorna för att man skulle kunna värva medlemmar helt enkelt (Eriksson, Wendelsbergs folkhögskola, intervju).

Det framkommer längre fram i intervjun att medlemsrekryteringen främst handlade om att ändra unga människors attityder och beteenden i relation till alkohol och narkotika.

UNFs vilja att värva medlemmar; det är den bästa metoden. Och om de får folk i verksamhet, så är det det mest alkohol- och drogförebyggande man kan tänka sig (Eriksson, Wendelsbergs folkhögskola, intervju).

Andra intervjuer bekräftar tron på att ett medlemskap i förbundet är en av de bästa metoderna för att reducera alkoholkonsumtionen (Engström, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju). Ambitionerna med att skjuta upp alkoholdebuten och att rekrytera medlemmar nyanseras och utvecklas dock vidare i intervjuerna. Det diskuteras exempelvis hur materialet producerades för att det dels fanns en efterfrågan i skolan, dels hur det också behövdes alternativ till *Prata om alkohol*, utvecklat av kommunikationsbyrå Kunskapskraft & media på uppdrag av Sprit- och vinleverantörsföreningen och Sveriges bryggerier.

Så stod läraren där och ville göra någonting ändå. Då vände de sig ofta till det som är lätt att använda och då blev det *Prata om alkohol* och andra sådana aktörer. Jag tror att jag var med och skrev ansökan till och med för UNF och sökte om pengar från dåvarande Folkhälsoinstitutet för att göra det här. Ingången var just att visst det finns inget

vetenskapligt stöd för att skolmaterial är det allra bästa, men det finns ett uppdämt behov hos skolpersonal. Då tyckte man att det var bättre att UNF var en aktör som också fanns där (Kartengren, Wendelsbergs folkhögskola, intervju).

Att erbjuda ett alternativ till andra aktörer verkade till mindre grad handla om innehåll och mer om principer och vem som är avsändare av materialet. I intervjun framkommer längre fram den närbesläktade åsikten att skolorna borde vara fria från kommersiella aktörer, framförallt inom alkohol- och tobaksproduktionen (Kartengren, Wendelsbergs folkhögskola, intervju). Även en annan representant för förbundet anger *Prata om alkohol* som en drivkraft till att lansera ett eget material.

Till det så finns det då *Prata om alkohol* och det har funnits annat metodmaterial också som alkoholindustrin gjort. Vi avskyr att de ens har ett material, eller i alla fall jag personligen avskyr att de får komma in som en så kommersiell aktör med ett enda syfte och det är att tjäna pengar på andras alkoholkonsumtion (Engström, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju).

Utöver att erbjuda ett alternativ till andra aktörers material och metoder diskuterades även att syftet med materialet var också att ge Ungdomens Nykterhetsförbund trovärdighet i andra frågor och i andra sammanhang (Kartengren, Wendelsbergs folkhögskola, intervju; Engström, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju). En närvaro i skolan för förbundets del med hjälp av exempelvis *oPåverkad* skulle skapa en ytterligare legitimitet för förbundets verksamheter i andra sammanhang.

Sammantaget verkar det som att den första versionen av *oPåverkad* har producerats och lanserats av många olika skäl. Explicita motiv inkluderar att unga människor ska få en bra grund att kunna ta ställning till sitt eget drickande samt att man vill visa upp alternativa förhållningssätt till alkohol. I intervjuer och bakgrundsmaterial framkommer dock ytterligare skäl, som att utveckla en modell för medlemsrekrytering och att etablera Ungdomens Nykterhetsförbund som en aktiv part i skolans drogförebyggande arbete, vilket i förlängningen ansågs kunna ge förbundet trovärdighet i andra sammanhang. Det behövdes också alternativ till materialet *Prata om alkohol*.

Begränsat antal referenser

Materialet är relativt begränsat i sitt omfång och inkluderar endast ett fåtal referenser till vetenskap och forskning. Den främsta referensen till forskning har återgivits i inledningen till denna studie och handlar om forskningens roll i att förändra samhället. I ett faktablad till pass nummer fem om alkohol och samhället formuleras en retorisk fråga om hur man ska få ner alkoholkonsumtionen i en befolkning, och där läsaren uppmanas till att lyfta blicken genom att lyssna till vad forskningen säger får att få ned alkoholkonsumtionen i en befolkning.

Ett sätt är att lyssna på vad forskningen säger eller kanske försöka ta reda på vad som faktiskt hänt när man provat olika sätt att hantera alkohol runt om i världen. Det är ganska enkelt för den som vill. Alkohol har funnits i flera tusen år så det finns ju en del erfarenheter att lyssna till. Dessutom är det få områden som är så väl utforskade som just alkoholen (Ungdomens Nykterhetsförbund, 2011, s. 19).

Även om det framgår att det finns andra sätt till att förändra samhället framträder forskningen som en auktoritet inom strävanden mot att minska alkoholkonsumtionen i en befolkning. Längre ned på samma sida framkommer också att forskare menar att alkohol inte kan behandlas som vilken vara som helst samt att "(f)orskare menar också att hur alkohol säljs har betydelse" (Ungdomens Nykterhetsförbund, 2011, s. 19). Det saknas dock referenser eller

litteraturhänvisningar till vilken forskning eller vilka forskare som åsyftas och läsaren förväntas indirekt hysa tillit till materialet när det gäller det vetenskapliga underlaget bakom de medföljande kunskapsanspråken.

I en intervju diskuteras frånvaron av referenser i materialet. Personen i fråga menar att det visserligen var en svaghet med materialet, men att en tanke var att materialet framöver skulle ha kompletterats med utbildningar och lärarhandledningar, i vilka referenser skulle finnas med (Kartengren, Wendelsbergs folkhögskola, intervju). I en annan intervju konstateras också att det kan uppfattas som en brist, men att det inte var viktigt i denna typ av material att kunna ”rada upp källorna” (Eriksson, Wendelsbergs folkhögskola, intervju). Det är snarare kunskap i former av de personliga erfarenheterna som sägs ha betydelse i mötet med unga människor eller i samtalet mellan vuxna människor.

I en annan del av materialet, om alkohol och kompisar, framkommer att det förekommer många myter och missförstånd när det gäller alkohol och narkotika, och diskussionsledaren uppmanas därför läsa igenom Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysnings faktablad om alkohol och marijuana (Ungdomens Nykterhetsförbund, 2011, s. 29). I likhet med *Prata om alkohol* är referensen till Centralförbundet intressant i detta material då den dels utmärker sig i ett material om i övrigt till stor del saknar referenser, dels då den ytterligare befäster Centralförbundet som en upplevd källa till oberoende och tillförlitlig kunskap om alkoholkonsumtion och narkotikaanvändning i Sverige.

En tredje referens till vetenskap går att identifiera i materialets åttonde och avslutande pass. I passet uppmanas diskussionsledaren att informera de deltagande eleverna om att ”de flesta skolmaterial om alkohol och narkotika som har effekt bygger på teorin kring Social Påverkan.” (Ungdomens Nykterhetsförbund, 2011, s. 33). Teorin om social påverkan förklaras sedan i ett antal meningar, men liksom i den första referensen till vetenskap i materialet saknas referenser till teorin eller till forskning som visar dess effekter. Det är också otydligt hur teorin om social påverkan har influerat *oPåverkad*.

Vetenskap för legitimitet

Vetenskapens användande i *oPåverkad* är därmed begränsad och verkar vid första påseendet endast användas i själva materialet och då som stöd i ett mindre antal resonemang. I intervjuerna med de aktörer som var inblandade i produktionen av *oPåverkad* diskuteras syftet med de relativt begränsade vetenskapliga referenserna. En informant menar att det handlade om att ”prata ungefär samma språk som andra aktörer gjorde då”, att vinna trovärdighet samt att kvalitetssäkra arbetet (Kartengren, Wendelsbergs folkhögskola, intervju). I en annan intervju resoneras det dels kring Socialstyrelsen och Folkhälsoinstitutets inverkan på materialet i allmänhet och när det gäller de vetenskapliga referenserna i synnerhet.

Det var ju en tid när särskilt Folkhälsoinstitutet hävdade benhårt att man skulle bara använda de metoder i skolan som var evidensbaserade. Vilket innebar att egentligen ingenting av det som UNF höll på med i skolan i deras ögon var evidensbaserat. (...) Det räckte inte att vi har gjort det här i tio år och vi har värvat tusen medlemmar (Eriksson, Wendelsbergs folkhögskola, intervju).

Kravet på evidensbaserade metoder kan också ha funnits med i kriterierna för att formulera en ansökan till Socialstyrelsen om projektmedel för att utveckla *oPåverkad*. Dels resonerades det i samma intervju om behovet av att legitimera åsikter genom att använda sig av forskare.

I vissa fall så behöver man - det beror på vilka man möter - men någon som är starkt tvivlande, som inte nöjer sig med att vi har funnits länge och att vi tycker att det är bra att vara nyktra. Så det är klart, om man behöver skaffa sig ytterligare legitimitet i sina åsikter genom att använda sig av forskare (Eriksson, Wendelsbergs folkhögskola, intervju).

Det förs också ett resonemang om att ungdomar kan vara mer mottagliga för argument från forskningen än vad vuxna är i intervjun. ”Vi har redan skaffat oss en uppfattning, och det ska till mer än en forskare i alla fall för att vi ska ändra på dem.” (Eriksson, Wendelsbergs folkhögskola, intervju).

I intervjuer och i bakgrundsmaterial framkommer dock att vetenskapen har haft en betydelse utöver att legitimera delar av materialet, både i utvecklings- och i efterarbetet med materialet. I exempelvis en skriftlig kommentar till avtalet mellan Ungdomens Nykterhetsförbund och Wendelsbergs folkhögskola (*Syfte och mål med OPÅVERKAD*) diskuteras både föreställningen om att denna typ av material bör vara vetenskapligt grundat samt de begränsade antalet referenser till vetenskap i det slutgiltiga materialet. I kommentaren konstateras att materialet överlag inte är evidensbaserat ”eftersom det är ett helt nytt material som ännu inte har utvärderats”, men att vissa moment kan anses vara evidensbaserade. Referenserna till avtalet tyder på att vetenskap har tillmätts betydelse i planeringen och utvecklingen av materialet.

Det diskuteras också i den skriftliga kommentaren huruvida man i efterhand borde producera ett informationsblad och där belysa de delar som är evidensbaserade samt ange källhänvisningar. Ett embryo till ett sådant informationsblad fanns sedan tidigare (*Vad andra sagt och gjort som kan vara till glädje att känna till inför idédagen den 6 maj om UNF:s nya skolmetod*). En av de som var med och utvecklade *oPåverkad* hade formulerat informationsbladet inför ett planeringsmöte.

Och inför det mötet så skrev jag ihop den här skriften. Där jag då utifrån mitt perspektiv sammanfattar det som vi kände till om vad forskningen sade. Inte särskilt vetenskapligt, men jag skrev det ju för en grupp ganska unga kamrater, och för att det skulle vara enkelt att förstå. Hur forskningen såg på det, men också litegrann kring hur UNF hade arbetat fram till då (Eriksson, Wendelsbergs folkhögskola, intervju).

Informationsbladet sägs i huvudsak vara baserat på en rapport från Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (Thorsen och Andersson, 2000) och diskuterar vad forskningen säger om att ändra beteenden med undervisning om alkohol och narkotika. Informationsbladet lyfter också fram beprövade metoder som Ungdomens Nykterhetsförbund har använt sig av tidigare, som exempelvis kurser om alkohol, narkotika och droger och material som kallas för Skolaktiv och UNG.

Det går att sammanfatta varför materialet använder sig av vetenskap. Angivna skäl inkluderar att vetenskapen skapar trovärdighet och legitimitet, kvalitetssäkrar materialet, tillfredsställer finansärens krav samt möjligtvis gör det mer mottagligt för målgruppen.

oPåverkad (2011)

Den andra versionen av *oPåverkad* togs fram av personal på Ungdomens Nykterhetsförbund på uppdrag av organisationens förbundsstyrelse. Materialet består av ett häfte som innehåller information om bakgrunden till materialet, en lärarmanual samt underlag för 12 pass kring

ungdomar och alkohol. Totalt omfattar häftet ca 144 sidor och kan jämföras med den första versionen av *oPåverkad* som endast omfattade ca 34 sidor och totalt åtta pass. I materialet omnämns en hemsida (www.opaverkad.se), men som inte längre är tillgänglig, där ytterligare information i form av faktablad, informationsblad och en handledning i att hålla värderingsövningar ska ha funnits tillgängliga. Även den andra versionen finansierades av Socialstyrelsen och med medfinansiering av Ungdomens Nykterhetsförbund.

Fortsatt många ambitioner

I inledningen till det omarbetade materialet formuleras det explicita syftet som att "stärka ungas möjligheter till att göra medvetna val i livet, speciellt ifråga om alkohol." (Ungdomens Nykterhetsförbund, 2011, s. 3) Frågan om varför Ungdomens Nykterhetsförbund valde att arbeta med denna typ av material, sammanhang och målgrupp diskuterades även i intervjuerna. Enligt den person som utvecklade den andra versionen av *oPåverkad* handlade det om att hitta en ny metod att erbjuda skolan:

Det jag uppfattade var att UNF vill hitta en ny metod att komma in i skolan med, och man känner att det behövs något nytt och fräscht, och någonting jag upplevde som var mer fokuserat på att väcka reflektion än att prata om fakta om alkohol och droger (Torberger, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju).

Anledningar till att förbundet sökte att hitta en ny metod att erbjuda skolan handlade enligt intervjun dels om att det är ett ställe där alla samhällsgrupper finns och är relativt lätta att nå, dels om att man på förbundet inte upplevde att den svenska skolan hanterade ansvaret att undervisa om alkohol och narkotika särskilt väl. Exempelvis nämns i en av intervjuerna att skolan är en bra arena att möta unga människor på samt att skolan behöver stöd i sitt arbete med att undervisa eleverna om alkohol och narkotika (Engström, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju).

Vi såg ganska ofta att skolorna själva inte riktigt visste hur de skulle tackla det här området. De hade inte tid eller resurser att utbilda sina lärare tillräckligt mycket för att uppfylla de målen som endera fanns i utbildningsplanen eller som de själv skulle vilja uppnå eller som vi tycker att det borde uppnå. Så där fanns det ett tydligt glapp där vi satt på mer kunskap upplever vi (Lundquist, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju).

Men det verkade också handla om att öppna dörren för (Lundquist, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju) och skänka legitimitet till Ungdomens Nykterhetsförbund: "Att vara i skolan ger det man gör en viss legitimitet, för har man kvalat in i den miljön där det åtminstone förr fanns en idé om att det man pratar om i skolan är viktigt, då ger det en tyngd åt det man håller på med" (Torberger, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju). Längre fram i samma intervju återkommer temat om att en närvaro i skolan skänker legitimitet och trovärdighet.

Skolan sätter ett filter på vad man kan förmedla till människor. Skolan har trots allt en slags trovärdighet som kunskapsleverantör, och kommer man in där har man på något sätt fått en "credibility", ungefär som får du prata på ett TED-talk, då har du nått en viss nivå av nytänkande och presentationsteknik. (...) Man skulle kunna tänka sig att en elev tänker att det man möter i skolan har screenats för att vara korrekt, användbart och meningsfullt (Torberger, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju).

I en intervju diskuteras också medlemsrekryteringen som ett viktigt skäl till att producera och lansera materialet (Engström, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju). Detta fördes även fram som ett motiv när det gällde den första versionen av *oPåverkad*.

Det finns en hög grad av överensstämmelse mellan motiven till att utveckla ett undervisningsmaterial för skolan i den första och den andra versionen av *oPåverkad*. Det verkar handla om att ge unga människor möjlighet till att göra medvetna val kring användningen av alkohol, utveckla en ny och bättre metod för denna typ av arbete, att öppna dörren för och skänka legitimitet för Ungdomens Nykterhetsförbund samt att rekrytera medlemmar.

Skäl till en reviderad version

Ett återkommande resonemang i samtalen kring de två versionerna av *oPåverkad* rörde frågan om varför materialet omarbetades. Några olika förklaringar återkommer. En av dem handlar om att den första versionen saknade genomslag och användes i alltför liten utsträckning (Eriksson, Wendelsbergs folkhögskola, intervju). Målsättningen var att en bearbetad version, baserad på feedback från erfarenheterna med den första versionen, skulle ha större möjligheter att bli använt av olika skolor. En annan förklaring rör föreställningar om lärare och deras kompetens att leda denna typ av processer och inom området alkohol och narkotika.

Jag producerar hur mycket mer material som helst, och fördjupar vad jag tyckte var resonemangen bakom. Delvis för en upplevelse av att det här inte var så lätt att sköta som man kunde tro; man behövde ändå en viss förkunskap. De flesta lärare har av min uppfattning inte fått någon träning i processledning, och hälften av dem är väl där både för att de vill lära ut ämnet och vara sociala. (...) Så då förstärkte jag den biten, men byggde också på med en del övningar och gjorde om en del övningar och så vidare. Så att det blev en stor revidering (Torberger, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju).

Man uppfattade det helt enkelt som att materialet skulle behöva vara mer omfattande för att lärarna skulle ha möjlighet att ta till sig informationen samt leda de olika passen om alkohol och narkotika. Personen som utvecklade den andra versionen medger också att personliga aspekter spelade in, som att han just då studerade psykologi på ett lärosäte (Torberger, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju).

Vetenskap tilltar i betydelse

En jämförelse med den första versionen av *oPåverkad* (2009) resulterar i några likheter och skillnader. På samma sätt som i den första versionen uppmanar exempelvis även den andra versionen läsarna till att tro på forskning framför andra aktörer. ”Ingen äger sanningen men när vi kan välja är det klokare att tro på forskning än på vad kompisar och föräldrar påstår.” (Ungdomens Nykterhetsförbund, 2011, s. 85). I en intervju kommenteras detta med att denna inställning ”måste vara en utgångspunkt i allmänhet, tycker jag, annars vet jag inte vad vi ska ha forskningen till”, även om kommentaren nyanseras längre fram till att endast gälla kunskap om alkohol och narkotika (Torberger, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju).

Ytterligare ett par likheter inkluderar att materialet refererar till social påverkansteori samt att materialet saknar i hög grad referenser till vilken forskning eller vilka forskare som refereras till.

En tydlig skillnad mellan den första och den andra versionen av *oPåverkad* är att den andra versionen i större utsträckning nämner vetenskap, forskning och forskare. En del av detta verkar handla om att försäkra läsaren om materialets förträfflighet och trovärdighet. Exempelvis informeras om att "(a)ktiviteterna planeras och genomförs av UNF och förstärker effekten av ert arbete, enligt Statens Folkhälsoinstituts egen forskningssammanställning." (Ungdomens Nykterhetsförbund, 2011, s. 3). Icke-nykterister lugnas också ned. "För att lugna dem som känner skepsis till organiserade nykterister kan vi berätta att *oPåverkad* bygger på riktlinjer och forskning presenterade av Skolverket och Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning" (Ungdomens Nykterhetsförbund, 2011, s. 9). Även metoder som ligger till grund för materialet anges vara baserad på forskning (Ungdomens Nykterhetsförbund, 2011, s. 10).

En annan del av materialet använder referenser till vetenskap som stöd till resonemang och kunskapsanspråk samt som auktoritet. Nedan följer ett urval av exempel på denna typ av användning av vetenskapen.

Låt oss titta på hur forskarna delar upp olika typer av alkoholdrickande (Ungdomens Nykterhetsförbund, 2011, s. 23).

Och det är det ganska många som har (alkoholproblem), var 5:e man och var 10:e kvinna enligt en del forskning (Ungdomens Nykterhetsförbund, 2011, s. 29).

Syftet med passet är att reflektera över varför människor väljer att dricka alkohol eller inte samt att presentera forskning som visar att alkoholens sociala effekter är ett resultat av förväntningar och konventioner (Ungdomens Nykterhetsförbund, 2011, s. 38).

Jo, forskarna tror att folk dricker alkohol för att ha någonting att skylla på om de skulle misslyckas med någonting (Ungdomens Nykterhetsförbund, 2011, s. 42).

Forskningen har visat att alkoholen i sig gör oss mindre sexuellt upphetsade (Ungdomens Nykterhetsförbund, 2011, s. 46).

Forskning visar att alkoholen inte gör människor mer sociala, rolig, gladare eller aggressiva (Ungdomens Nykterhetsförbund, 2011, s. 48).

I en av intervjuerna diskuteras i vilka skeenden och vilken typ av vetenskap som används i materialet. Personen menar att materialet framförallt har använt vetenskap om alkohol och narkotika snarare än vetenskap om vilka metoder som är effektivast i att nå unga människor.

Vi har inte lutat oss mot vad forskning säger om att nå fram till ungdomar, till exempel. Det har snarare handlat om forskning kring alkoholeffekter och alkoholbeteenden och sociala beteenden i grupper och så, mer än metaforskning om hur vi jobbar med metoder (Torberger, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju).

En ytterligare skillnad mellan den första och den andra versionen av *oPåverkad* är att den senare har ett par listor med litteratur för fördjupad läsning. Listorna består dock till en del av hemsidor och radioprogram. Det är dessutom oklart om dessa listor är mer till för fördjupad läsning eller om de har fungerat som underlag till materialet. Även Skolverkets inventering av material och metoder för undervisning i alkohol, narkotika, dopning och droger kommenterar hur denna version av *oPåverkad* använder sig av vetenskap och skriver bland annat att materialet "redovisar inte någon särskild teori som materialet bygger (på) och saknar referenslista" (Skolverket, 2012, s. 55).

Sammanfattning verkar behovet av vetenskaplig legitimitet tillta i betydelse över tid. I jämförelse med den första versionen av *oPåverkad* är den senare versionen än mer smyckad med hänvisningar till forskningsresultat. Visserligen saknar materialet fortfarande referenser och källhänvisningar, men vetenskap och forskning nämns i en högre utsträckning, antagligen för att försäkra om materialets trovärdighet. Materialet använder sig också av referenser till vetenskap som stöd till olika resonemang och kunskapsanspråk samt som auktoritet i diskussioner. Det finns också ett par litteraturlistor.

Vetenskap mot ideologiska tendenser

Vetenskap och forskning verkar tillmätas större betydelse i den andra versionen av *oPåverkad* i jämförelse med de första, åtminstone om materialet analyseras utifrån antalet referenser till forskning och forskare. Men på ett liknande vis som i den första versionen är den vetenskapliga grunden oklar och det är otydligt vilken forskning eller forskare som materialet hänvisar till. Ett av temana i intervjuerna berörde följaktligen varför materialet använde vetenskap till att börja med och varför på detta vis. En av de intervjuade spekulerar i att det skulle vara lättare att närma sig unga människor med ett material som baserade sig på vetenskapliga rön, bland annat för att motverka de ideologiska tendenserna hos materialets avsändare. På frågan om varför materialet skulle vara baserat på vetenskap svarar personen:

Det kan bara jag spekulera i, men det är klart att möter du lärare och säger ”Hej, vi kommer från Ungdomens Nykterhetsförbund”, underförstått ”Vi har en väldigt tydlig ideologi och agenda i det här”, ”får vi prata med er ungdomar?”. ”Vilka är ni, vad vill ni egentligen?”. Men säger vi ”Vi vill presentera metoder som är evidensbaserade” (Torberger, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju).

Vetenskapens betydelse handlade också om att vara trovärdig (exempelvis Lundquist, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju), då vetenskap och forskning i form av evidensbaserade metoder var i tiden inom exempelvis den offentliga sektorn, kommuner och bland politiker. I en intervju diskuteras trovärdighetsaspekten utförligt i relation till förbundets ideologi.

Det handlar om trovärdighet. (...) Vi har en ideologi som handlar om vad vi vill. Vi skulle kunna bygga alla våra argument på den idén om vart det är vi vill. Gör vi det så tappar vi folk som inte håller med oss. Om vi ska övertyga folk som inte står för vår ideologi så måste vi lägga in vetenskap i våra argument. (...) Vi har en idé om att folk ska bli nyktra och då blir frågan, vad finns det för studier som stöder det? ”Oj, vi hittade en studie som visar att det här är det bästa sättet. Ja, hur passar det in?” Det är här det handlar om trovärdighet. Vi kan aldrig säga någonting utan att ha forskning eller vetenskap bakom oss. Detta eftersom vi då kommer att uppfattas som att vi är moraliserande och har en egen idé om var världen ska och att vi tror oss vara bättre än någon annan och att vår ideologi skulle vara den bästa. Vi måste hela tiden säga ”vetenskapen säger det här, forskning säger det här” (Engström, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju).

Socialstyrelsens roll som finansiär och som en aktör som omhuldat evidensbaserade metoder anses också ha haft inflytande i utformandet av materialet när det gäller de vetenskapliga dimensionerna (Engström, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju).

I denna version av *oPåverkad* framkommer det att vetenskap tillmätas en större betydelse. Det verkar dels handla om att vetenskapen kan underlätta för unga människor att ta till sig

materialet, dels att motverka ideologiska tendenser hos materialets uppdragsgivare. Vetenskapens funktion i materialet verkar också handla om att skapa trovärdighet samt att tillfredsställa finansiärens krav.

Snacka fest!

Snacka fest! är ett opublicerat material som tankesmedjan Fake Free har utvecklat på uppdrag av Ungdomens Nykterhetsförbund. Fake Free som verksamhet finansieras och organiseras inom ramen för Ungdomens Nykterhetsförbund. *Snacka fest!* riktar sig till ungdomar i åldern 13 till 25, och formen sägs vara anpassad efter skolan. Materialet omfattar knappa 50 sidor och består av dels en fakta-del om normer, berusningspsykologi, sociala konstruktioner och förebyggandets historia, dels en övnings-del som omfattar ca 30 övningar. Till materialet hör tankesmedjans hemsida (www.fakefree.se) samt ett USB-minne med bilder och filmer. Tankesmedjans arbete har i huvudsak finansierats av projektmedel från Allmänna arvsfonden och med resurser från Ungdomens Nykterhetsförbund.

Att ta bort alkoholbrukets orättvisa privilegier

Tankesmedjan Fake Free säger att den arbetar för att luckra upp alkoholnormen, avglamorisera bilden av alkohol och ta bort de orättvisa fördelar som är förknippade med alkoholanvändning. Det primära syftet med materialet sägs därför i själva texten vara att "(g)enom att erkänna de fördelar som brukaren kan känna för att sedan ifrågasätta om det är alkoholen i sig som ger upphov till dem ger det deltagaren möjlighet att fråga sig om alkohol kan vara så fantastiskt som många säger" (Fake free, opublicerat, s. 1). I en intervju utvecklas ambitionerna med materialet och inkluderar även "att minska eller ta bort de orättvisa privilegier som finns kring alkoholbruk" (Watz, Fake free, intervju).

Ett annat syfte som anges till varför materialet utvecklades var kvaliteten på andra material som har producerats för undervisning i skolan om alkohol och narkotika (exempelvis Aronsson, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju). Texten *Snacka fest!* hänvisar exempelvis till den forskning på området som hävdar att effekterna av skolundervisning är begränsade. Dock framkommer det i materialet att en orsak till de begränsade effekterna kan ha att göra med kvaliteten på materialet, i form av det perspektiv med vilket man närmar sig ungdomar i skolan.

Mötet med eleverna är en av de mindre effektiva åtgärderna vi har, innebär det att vi inte ska undervisa om droger i skolan? Eller innebär det bara att vi inte har hittat rätt sätt ännu? Alla är nog överens om att det inte finns så många olika sätt att höja alkoholskatten på, detta gör det också lätt att se hur bra åtgärden fungerar. Hur många olika sätt går det att möta elever i klassrum? Betydligt fler sätt än hur det går att höja alkoholskatten i alla fall (Fake free, opublicerat, s. 36).

Det var dock inte bara kvaliteten i materialet i form av dess perspektiv som föranledde Fake free och Ungdomens Nykterhetsförbund att utveckla det egna materialet. Det fanns också en sporre hos några av de involverade att lyckas utveckla ett material som skulle kunna gå att utvärdera, påvisa effekter och därmed i förlängningen kunna etableras som evidensbaserat (Aronsson, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju).

Även Ungdomens Nykterhetsförbunds tidigare material, till exempel *oPåverkad*, lyfts fram som skäl till varför *Snacka fest!* utvecklades i en intervju, där målsättningen nu var att skapa ett attraktivare material som skulle lanseras (Watz, Fake free, intervju). Fake free som

tankesmedja ansågs också vara ”ett nytt sätt att få ut nya idéer, testa nya perspektiv och ifrågasätta saker och göra saker som UNF kanske inte skulle kunna göra.” (Watz, Fake free, intervju) Det fanns också en tradition av att arbeta med denna typ av material i organisationen, menar en styrelseledamot i Ungdomens Nykterhetsförbund:

Jag tror att det tråkiga svaret är delvis att vi har gjort det tidigare, och det tror jag att man ska vara ärlig med. Att vi hade en historia och vi jobbade med skolmetoden som vi kallade den och hade spelat en roll, ibland större, ibland mindre i skolan med att genomföra liknande metoder (Aronsson, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju).

Ett ytterligare syfte med materialet handlade om framgångarna för materialet *Prata om alkohol* som har producerats på uppdrag av Sprit- och vinleverantörsföreningen (Aronsson, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju). *Snacka fest!* argumenterar för att det är unikt i sitt perspektiv genom att det utmanar alkohollnormen och pratar om ”förväntningsfylla”.

Som det ser ut i dag är "Prata om alkohol" det överlägset vanligaste skolmetoden som används. Utan att gå in på en större analys över skillnaderna mellan Prata om alkohol och Snacka fest, kan vi med säkerhet konstatera att Snacka fest är unik i sitt perspektiv hur vi utmanar alkohollnormen och pratar om förväntningsfylla som fenomen (Fake free, opublicerat, s. 36).

Vidare så kritiserar *Snacka fest!* materialet *Prata om alkohol* utifrån det uttalade syftet om att verka för en sund dryckeskultur, vilket man menar står i strid med samhällets idéer om alkoholfria ungdomsår. Om ett skolmaterial ska användas bör det vara av en annan karaktär än *Prata om alkohol*:s.

Skolverket skriver också i en genomgång av olika metoder att Sprit- och Vinleverantörsföreningens (beställarna av Prata om alkohol) material förespråkar att elever ska lära sig en "ansvarsfull alkoholkonsumtion", vilket står i strid med samhällets idé och ambition om alkoholfria ungdomsår. Om skolan ska använda någon typ av metodmaterial är i alla fall Fake Free:s ambition att det material som används är normkritiskt och har perspektiv som inte har pratats om tidigare.

I en intervju med en styrelseledamot för Ungdomens Nykterhetsförbund framkommer också att utveckla skolmaterial skulle kunna fylla ett behov på en så kallad marknad. ”(H)är finns en marknad om man ska använda den termen. Här finns ett behov, en efterfrågan från finansären och staten, offentligheten och politiken, att man vill ha det” (Aronsson, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju).

Det verkar således finnas flera anledningar till varför materialet *Snacka fest!* utvecklades. En av dem är att materialet är tänkt att utmana de privilegier som alkoholanvändning sägs föra med sig i sociala sammanhang. En annan rör kvaliteten på de existerande material som finns för undervisning om alkohol och narkotika, där *Snacka fest!* sägs stå för ett unikt perspektiv. Slutligen verkar avsaknaden av ett material med ett, utifrån Fake free:s synsätt, önskvärt perspektiv i kombination med existensen och användandet av Sprit- och vinleverantörsföreningens material ha fungerat som en sporre att utveckla ett eget material.

Ett vetenskapligt förhållningssätt

Materialet *Snacka fest!* är märkbart influerad av forskning och använder hänvisningar till vetenskap i en betydligt högre grad än de andra materialen som inkluderas inom ramen för denna studie. Ett exempel på detta är att grundtesen i *Snacka fest!* – det vill säga att ifrågasätta

alkoholbrukets privilegier – beläggs med vetenskapliga resultat. Till detta kommer att de vetenskapliga resultaten diskuteras i relativ detalj, med beskrivningar av de involverade forskarna, deras underlag och metoder. Nedan följer ett exempel på detta om alkoholens effekter.

”Det finns inga bevis för att alkohol försvagar hämningar och därmed orsakar impulsivt beteende” säger Roland Gustafson, psykologiprofessor, som har undersökt alkoholens effekter på vårt beteende. 1998 gjorde han och en kollega en stor sammanställning av 176 olika forskningsstudier, både blindtester och andra undersökningar. Författarna, Roland Gustavsson och Håkan Källmén, slutsats var ”Den enhälliga slutsatsen är att hypotesen om hämningslöshet (...) inte stöds av empirisk forskning. Det finns inga bevis för att alkohol försvagar hämningar och därmed orsakar impulsivt beteende” (Fake free, opublicerat, s. 9).

Utöver att belägga grundtesen granskas även relationerna mellan alkohol och andra fenomen genom att forskning identifieras, beskrivs och diskuteras. Detta gäller exempelvis relationen mellan alkohol och sexuell upphetsning (Fake free, opublicerat, s. 10), alkohol och ångest (Fake free, opublicerat, s. 11) samt om alkohol smakar gott (Fake free, opublicerat, s. 12). Här följer ett utdrag ut materialet när det gäller relationen mellan alkohol och sexuell upphetsning.

Forskningen har visat att alkoholen i sig gör oss mindre sexuellt upphetsade. Det blir helt enkelt svårare att få blod till sina könsorgan. (...) I experimenten får försökspersonerna dricka drinkar med eller utan alkohol, allt enligt Alan Marlatts metoder. (...) Det visar sig att den sexuella fysiska förmågan försvagas både hos kvinnor och hos män redan efter 2-3 glas vin. Studier har också visat på att alkohol minskar nivåerna av könshormoner, som t.ex. testosteron hos män (Fake free, opublicerat, s. 10).

Det är även en skillnad mot exempelvis de två versionerna av *oPåverkad* när det gäller den vetenskapliga akribin. Det är visserligen begränsat med hänvisningar till forskningsartiklar och forskare i den löpande texten, och framförallt i övningsdelen, men det finns en ordentlig referenslista mot slutet av materialet, där de viktigaste referenserna är organiserade efter kapitel. Materialet hänvisar också till Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning samt Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning (Sorad), ett tvärvetenskapligt forskningscentrum vid Stockholms universitet. Till den vetenskapliga akribin hör även att materialet inkluderar fotnoter i avsnitten om ”Vanliga frågor” (Fake free, opublicerat, s. 35-37). Materialet hänvisar slutligen till hemsidan (www.fakefree.se) där det ”finns mer information för den nyfikne, bland annat den forskning vi refererar till när det gäller berusningspsykologi.” (Fake free, opublicerat, s. 40) Hemsidan listar följaktligen artiklar, böcker och källor, inklusive artiklar och texter författade av vetenskapsmän.

Det ska dock kommenteras att det är oklart i själva materialet hur urvalet av tidigare forskning har genomförts och huruvida det existerar annan forskning med relevans för materialet. I intervjun diskuteras urvalet av vetenskapliga texter och representanten för Fake free beskriver arbetet med urvalet.

Mycket av det som används, det var böcker och artiklar som stod i bokhyllan när jag kom in på kontoret. Det var mycket upparbetad kunskap som hade samlats in av Fake Free som tankesmedja och av de tidigare projektledarna. Jag har inte behövt leta så mycket efter mer forskning för att stärka hypotesen om berusningspsykologi, för där fanns det redan såpass mycket. Sedan när det gäller andra saker, forskning om placeboeffekten och så, jag har väl bara sökt i databaser (Watz, Fake free, intervju).

En intressant del av materialet *Snacka fest!* är att det både explicit kritiserar och värderar viss forskning samt även ger uttryck för källkritik mot den egna texten. När det gäller kritiken mot forskning rör det studier som menar att alkohol kan utöva positiva effekter på kroppen, främst på hjärta och kärl. Materialet *Snacka fest!* kritiserar denna forskning både utifrån resultatens giltighet, men även utifrån metodologiska aspekter.

Om vi ska börja problematisera kring tolkningen av datan som finns förefaller sambandet vara ännu svagare. Eftersom alla studier som undersöker detta samband är observationella, det vill säga att de studerar de vanor som försökspersonerna har, gör det svårare att kontrollera förutsättningarna. Det är inte säkert att urvalet av personerna är representerat hos resten av befolkningen (Fake free, opublicerat, s. 6).

Kritiken mot forskningen i citatet ovan rör med andra ord metodologiska aspekter som samband och urval. I andra delar värderas viss forskning. En artikel omnämns exempelvis som ett mästerverk samtidigt som det påpekas att texten i sig inte presenterar några nya forskningsrön.

Mästerverket "Drunken comportment: A social explanation" av MacAndrew och Edgerton är en av de tidiga stora genomgångarna av hur människor i olika kulturer påverkas av alkohol. Verket publicerades redan 1969 och är inga nya forskningsrön, kunskapen kring detta har funnits länge men inte lyckats komma till allmänhetens vetenskap (Fake free, opublicerat, s. 19-20).

Författaren till materialet är dock inte endast kritisk mot andra, utan lyfter även fram och problematiserar den egna texten. I en del om cannabis presenteras exempelvis ett antal illustrationer, men som självkritisk omnämns som anekdotiska och med lägsta graden av evidens. "För att avsluta med några anekdotiska bevis, som självklart bidrar med den lägsta graden av evidens, kan vi med ovan nämnda kunskap förklara en del fenomen och mystik som omger cannabisanvändning" (Fake free, opublicerat, s. 31). Även intervjun präglas av en källkritisk medvetenhet: "Vi pratar lite kring sådana mjukare frågor, och det är klart att det är inte lika belagt med vetenskap som den hårda faktan kring berusningspsykologi är. Så är det ju absolut" (Watz, Fake free, intervju). Delar av materialet *Snacka fest!* och produktionen bakom härbärgerar därmed åtminstone ett embryo till vetenskaplig källkritik mot den egna presentationen.

En kort sammanfattning av hur materialet *Snacka fest!* använder vetenskap visar att centrala antaganden beläggs med forskning, där forskare, deras metoder och resultat diskuteras. Materialet präglas dessutom av en vetenskaplig akribi, med fotnoter och referenslistor. Till detta kommer att delar av materialet uppvisar en kritik mot annan forskning, men även mot de egna resonemangen och exemplen.

Vetenskap för att belägga det kontroversiella

Ett av de skäl som anges i intervjuer med representanter för Fake free och Ungdomens Nykterhetsförbund till varför vetenskapen har en så framträdande plats i materialet *Snacka fest!* är att själva grundidén springer ut vetenskapliga studier (Watz, Fake free, intervju; Aronsson, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju).

Jag skulle säga att materialet är genomsyrat av forskning och vetenskaplighet. I vad det bygger på, i vad som sägs. För det var ju någonting som Fake free fick med sig från Sri Lanka, att de fick lära sig så mycket om berusningspsykologi och hur placeboeffekten

fungerar. Och det fanns ju ingenting att veta kring det om det inte var så att man hade forskat kring det (Watz, Fake free, intervju).

Andra skäl som anges i intervjun är dels för att det som hävdas i materialet är kontroversiellt och därmed behöver beläggas med vetenskap, dels för att det finns forskning på området och dels för att det saknas vettiga anledningar till att inte hänvisa till existerande forskning.

Mycket av det som Fake Free säger är ju otroligt kontroversiellt för många att höra, om man skulle säga till någon att ”alkohol gör dig inte våldsam”, eller man kan säga vad som helst som folk får för sig – ”alkohol gör dig inte på bättre humör” eller vad som, det är ju otroligt svårt för folk att smälta. Så ska man säga någonting sådant så måste man kunna belägga det på något sätt också, och visa, var får jag det här ifrån så jag inte bara pratar i nattmössan. Och just när det finns så mycket forskning på området så känns det ju som en självklarhet att ta med så mycket av det som möjligt. Sedan kan man göra vissa avstickare, som det här med placebokunskap, det kanske är lite överdrivet att ha så mycket referenser där, eftersom så många känner till placeboeffekten, men det kanske var lite mest för säkerhets skull, eftersom det ändå har varit ett genomgående tema, och det finns ingen anledning att inte referera om man ändå har referenserna (Watz, Fake free, intervju).

Ytterligare skäl som framkommer i intervjun är att vetenskapen har bidragit till att skapa ett bättre material samt att forskning och vetenskap har hög legitimitet i vårt samhälle. ”Snarare tror jag bara att vi vill producera ett bättre material, och sedan så är det en självklarhet att man vet vad man pratar om. Men onekligen, i vårt samhälle så har ju forskning och vetenskap hög legitimitet, och det är klart att det kan ha bidragit” (Watz, Fake free, intervju). Det har också blivit mer förekommande att vanliga människor förväntas referera till och förhålla sig till vetenskapliga texter som stöd för sina argument och åsikter:

(F)ör mig har det varit den vetenskapliga approachen på hur vi kommunicerar helt avgörande för att vi inte ska verka vara moralister eller verka vara tyckare, utan som kompetenta och framförallt ge resurser till de som i sin tur vill vara våra ambassadörer, att de känner att jag har tryck bakom mig, ”jag har ryggen fri, det finns forskning på detta”. Och jag tror att det är ett tecken på det kanske digitaliserade och extremt sekulära landet som vi ändå är, där det inte finns en tilltro bara till att säga ”jag tycker eller tänker” (Aronsson, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju).

Materialet *Snacka fest!* är märkbart influerad av forskning och använder hänvisningar till vetenskap i en betydligt högre grad än de andra materialen som inkluderas inom ramen för denna studie. En sammanfattning av svaren på frågan om varför vetenskap tillmäts en sådan betydelse inkluderar att grundidén sägs springa ur vetenskapliga resultat, att argumentens kontroversiella karaktär kräver vetenskapliga belägg samt att vetenskapen har bidragit till att skapa ett bättre material.

Analys av de empiriska resultaten

Syftet med denna studie är att undersöka i vilken grad och hur ideella organisationers arbete med att påverka unga människors attityder och värderingar bedrivs utifrån vetenskap och forskning i de skolmaterial som de producerar. Tre forskningsfrågor vägleder arbetet: i vilka skeenden används vetenskap, vilka former av vetenskap används samt hur vetenskapens användande i detta sammanhang kan tolkas. Det empiriska materialet har utgjorts av fyra exempel av ideella organisationer som säger sig använda vetenskap och forskning i ambitionerna att förändra unga människors attityder till alkohol och narkotika.

Denna del av studien sammanfattar de empiriska resultaten från de fyra exemplen för att besvara de två första forskningsfrågorna. De empiriska resultaten relateras också till den tidigare forskningen om relationen mellan ideella organisationer och vetenskap. Slutligen tolkas de empiriska och de analytiska resultaten med hjälp av nyinstitutionell teori för att besvara den tredje och sista forskningsfrågan. I den avslutande diskussionen identifieras studiens bidrag till forskningsfältet och möjliga områden för framtida forskning.

Vetenskapens ställning

Den första forskningsfrågan emanerar delvis ur den tidigare forskningen om vetenskapens betydelse i ideella organisationer och handlar om i vilka skeenden som vetenskapen används. Den tidigare forskningen på området visar att ideella organisationer använder sig av vetenskap på olika vis (Lavis et al, 2002; Weiss, Murphy-Graham & Birkeland, 2005). I vissa fall används den för att identifiera nya frågor, i andra fall bidrar vetenskapen till att fördjupa organisationernas arbete och slutligen används den ibland för att ge stöd till de frågor som lyfts fram. De fyra exemplen relaterar till vetenskap i olika skeenden av utvecklingen och lanseringen av materialen. Det verkar också som att vetenskapens uppfattat legitimerande ställning tilltar över tid.

Om vi börjar med hur vetenskap sägs användas i olika skeenden är det tydligt att vetenskapen framförallt sägs användas i framställningen av de informationsmaterial som har studerats och i utvärderingen av materialens effekter på unga människors attityder. Själva innehållet bär inte många spår av vetenskap. Alla organisationerna säger sig mer eller mindre explicit ha använt sig av forskningsresultat om pedagogikens effekter när de utformat undervisningsmaterialet om alkohol och narkotika. De olika intervjuerna återkommer också frekvent till att enbart information eller skrämselpropaganda inte räcker till för att ändra unga människors attityder och värderingar. Dessa forskningsresultat om hur man bäst övertalar och utbildar människor sägs ha påverkat utformningen av, eller åtminstone grundläggande principer som redovisas i de olika materialen. Ett material som särskiljer sig är *Snacka fest!* I utformningen av materialet verkar det ha influerats av viss forskning om alkoholbruk.

Däremot används vetenskap och forskning i betydligt begränsad grad inom ramen för de texter som utgör de fyra materialen och i de tilltänkta undervisningssituationerna. Åtminstone *Prata om alkohol* och de två versionerna av *oPåverkad* inkluderar endast ett begränsat antal hänvisningar till vilken forskning eller forskare som åsyftas. De tre materialen saknar i stor utsträckning också referenser, litteraturlistor eller fotnoter. Även här framträder *Snacka fest!* som ett avvikande exempel. Slutligen, när det gäller utvärderingen av undervisningsmaterialens effekter på unga människors attityder, verkar vetenskapen på nytt få en större betydelse. Paradexemplet av de fyra exemplen här är *Prata om alkohol*, som har utvärderats ett par gånger, och där arbetet med en ytterligare, längre utvärdering har initierats.

Det verkar slutligen som att vetenskap och forskning tillmäts allt större betydelse i de mer nutida exemplen än i de första. Man skulle kunna formulera det som att tilltron till vetenskapens legitimitetsskapande roll har stärkt sin ställning över tid i de fyra exemplen. Detta är något som är tydligast i en jämförelse mellan den första och den andra versionen av *oPåverkad*, där den andra versionen i större utsträckning omnämner vetenskap, forskning och forskare. Vetenskapens tillmätta betydelse verkar också avspeglas i själva innehållet, där exempelvis *Snacka fest!* relaterar centrala antaganden till sådan forskning som stöder påståendena. Materialet lånar dessutom den vetenskapliga rapportens form (med fotnoter och referenslistor, inklusive en viss medvetenhet om källkritik mot andras och det egna materialet).

Former av vetenskap

Vilka former av vetenskap används i de fyra exemplen? Den andra forskningsfrågan går också att relatera till den tidigare forskningen om vetenskapens betydelse i ideella organisationer (Court et al, 2006; Kaare et al, 2007). Ideella organisationer verkar både använda och värdesätta olika former av vetenskap, där andra typer av kunskap än just etablerad vetenskap emellanåt kan uppfattas som mer relevant och övertygande. De fyra exemplen verkar primärt förhålla sig till så kallad etablerad vetenskap när frågor om forskning och kunskap diskuteras (jämför med exempelvis Court et al, 2006; Kaare et al, 2007). Däremot använder man sig företrädesvis av vetenskap om de pedagogiska metoderna och dess effekter framför vetenskap om alkohol och narkotika. Ett undantag här är möjligtvis materialet *Snacka fest!* som diskuterar alkoholens sociala effekter. Det ska också påpekas att några av de intervjuade aktörerna framhåller materialens relativa brist på hänvisningar till forskare och forskning som en fördel.

Även om de fyra exemplen, framförallt *Prata om alkohol* och de två versionerna av *oPåverkad*, präglas av å ena sidan att framhärda vetenskapens betydelse och å andra sidan ett begränsat antal hänvisningar till vetenskap och forskning, är det framförallt etablerad vetenskap som framhålls som den högst värderade formen av kunskap. Detta blir exempelvis tydligt i materialet *Prata om alkohol* och dess betoning av att det är forskningsbaserat och vetenskapligt utvärderat. Den svenska utvärderingen betonar samarbetet med en forskare från Lunds universitet och den påpekas att den pågående utvärderingen genomförs av forskare från Karolinska institutet. Det samma verkar vara giltigt för de två versionerna av *oPåverkad* som uppmanar målgruppen att tro på forskning framför kunskap och erfarenhet förmedlad av andra aktörer, som exempelvis föräldrar eller kamrater.

Det verkar dock inte vara all vetenskap som värderas eller i alla skeenden av utvecklingen och lanseringen av materialet. I de fyra exemplen verkar materialen och de involverade aktörerna skilja på vetenskapen om de pedagogiska metoderna för undervisning om alkohol och narkotika, vetenskap om alkohol och narkotika samt dess effekter och slutligen vetenskapen om effekter av olika undervisningsinsatser. I samklang med det analytiska resultatet att vetenskapen framförallt ges betydelse i utvecklings- och utvärderingsfaserna verkar vetenskapen om de pedagogiska metoderna och effekter av olika undervisningsinsatser värderas högre än vetenskapen om alkohol och narkotika. Visserligen lyfter exempelvis de två versionerna av *oPåverkad* fram forskning om alkohol och narkotika, men den begränsade omfattningen samt avsaknaden av referenser, i kombination med den vikt som lades vid vetenskapen om de pedagogiska metoderna i utformningen av materialet, föranleder samma slutsats som ovan.

En möjlig förklaring till att vetenskapen om de pedagogiska metoderna har värderats högre kan vara att materialet i sig bedöms vara mer effektivt om det inte inkluderar alltför många referenser, litteraturlistor och fotnoter. Här kan den första versionen av *oPåverkad* fungera som ett exempel, där en av författarna menar att vetenskapliga referenser i texten inte har ett egenvärde samt att målgruppen kan tänkas vara mer mottaglig för texter utan vetenskapliga referenser. Även *Snacka fest!* med sin vetenskapliga akribi och medvetenhet kan illustrera denna möjliga förklaring. I materialet är det en tydlig skillnad mellan fakta-delens refererande till vetenskap och övnings-delens avsaknad av detsamma. Det skulle därmed kunna vara så att vetenskapen om alkohol och narkotika har getts mindre utrymme i de fyra exemplen, inte för att den värderas annorlunda, utan för att den i sådana fall skulle ha påverkat materialens utformning åt ett potentiellt negativt håll.

Vetenskapens funktion

Den tredje forskningsfrågan, den om hur vetenskapens användning i detta sammanhang kan tolkas, går att relatera till tidigare forskning om vetenskapens betydelse i ideella organisationer såväl som till nyinstitutionell teori om organisatoriska fenomenens funktioner. I den tidigare forskningen framkommer att ideella organisationer emellanåt lyfter fram forskning mer för att informera än för att åstadkomma förändring (Brownson et al, 2006). I den nyinstitutionella analysen skiljer man också mellan organisatoriska fenomenens rationella och symboliska funktioner, där de rationella handlar om att lösa problem eller minska kostnader till exempel, medan de symboliska funktionerna istället syftar till att erbjuda stabilitet, identitet eller legitimitet (se exempelvis Brunsson och Olsen, 1990; Czarniawska, 1988; Brunsson och Jacobsson, 1998).

I de fyra exemplen framkommer en uppsjö av utsägelser som kan bidra till en tolkning om hur vetenskapen används i detta sammanhang. Sammantaget verkar det som att de anförda skälen anger framförallt rationella skäl till varför vetenskapen har tillmätts betydelse i detta sammanhang. I exemplet *Prata om alkohol* anføres exempelvis att vetenskapen används för användarnas och uppdragsgivarnas skull. I de två exemplen om *oPåverkad* framkommer att vetenskap kvalitetssäkrar materialet, tillfredsställer finansiären, motverkar ideologiska tendenser samt möjligtvis gör det mer mottagligt för målgruppen. Avslutningsvis, i fallet med *Snacka fest!* påstås det att materialets kontroversiella egenskaper kräver vetenskapliga belägg samt att vetenskapen har bidrag till att förbättra materialet.

Ett flertal resonemang förs också i de fyra exemplen om vetenskapens användning som mer går att hänföra till vetenskapens symboliska funktioner, de rationella skälen till trots. I exempelvis *Prata om alkohol* och *oPåverkad* sägs det att vetenskapen bidrar till materialens trovärdighet och främjar legitimitet. I ett par av intervjuerna i de fyra exemplen nämns också att vetenskap i allmänhet och evidensbaserat i synnerhet är det som krävs idag. Vetenskap skulle enligt detta synsätt helt enkelt vara en trend i tiden och som kan användas för att öka legitimiteten.

Båda dessa uppslag till tolkningar om vetenskapens betydelse i ideella organisationer, det vill säga en rationell mot en symbolisk tolkning, bidrar till den tidigare forskningen och vår förståelse av vetenskap som organisatoriskt fenomen. Det som båda tolkningarna dock misslyckas med att härbärgera är betydelsen av att de fyra exemplen förhåller sig till varandra i ett relativt konfliktfyllt avseende. Aktörer runt framförallt *oPåverkad* och *Snacka fest!* förhåller sig till *Prata om alkohol*. I denna studiens avslutande diskussion kommer ett alternativt synsätt på vetenskapens funktion i ideella organisationer att lanseras.

Vetenskap som en arena för konflikt

Fram till denna punkt har analysen i denna studie förhållit sig till de fyra exemplen som om de var relativt oberoende av varandra. Ett flertal empiriska resultat visar dock hur de fyra exemplen förhåller sig till varandra, där material har utvecklats för att vara ett tydligt alternativ till ett annat eller där vetenskap används för att skydda uppdragsgivaren mot misstankar av andra aktörer inom denna så kallade "marknad" (Skolverket, 2012, s. 11). Vem som är uppdragsgivare, vem som har utvecklat materialet och hur materialet är utformat kan därmed framstå som viktigare än själva innehållet eller uttalade ambitioner. Det ska också påpekas att i viss mån har ett så kallat polariserat urval använts i denna studie. De fem organisationer som är inblandade i de fyra exemplen - Fake Free, Sprit- och vinleverantörsföreningen, Sveriges bryggerier, Ungdomens Nykterhetsförbund och Wendelsbergs folkhögskola – är antingen medlemmar av nykterhetsrörelsen eller alkoholindustrin, vilka sedan lång tid har en högst konfliktfylld relation till varandra.

Ett alternativt perspektiv på det selektiva hänvisandet till spridda forskningsresultat i undervisnings- och informationsmaterialen från intresseorganisationerna är att vetenskapen och skolan fungerar som ytterligare en arena för konflikt mellan dessa två falanger (jämför med exempelvis Jasanoff, 1997; Bocking, 2004). Det vill säga att uppdragsgivare och producenter är mindre intresserade av vetenskapliga rön än av att förändra attityder och värderingar hos unga människor i skolan och på så sätt i förlängningen påverka vilka ideal och normer som i stort bör råda kring alkohol och narkotika i vårt samhälle. Ett sådant perspektiv reducerar också vetenskapens ställning i dessa organisationer till ett legitimitetsskapande verktyg bland andra.

Denna studie om vetenskapens betydelse i ideella organisationers arbete med att ändra unga människors attityder och värderingar till alkohol och narkotika bidrar därmed inte bara till att utveckla den tidigare forskningen om vetenskap och ideella organisationer genom att studera fenomenet i Sverige. Förhoppningsvis bidrar den även till forskningen genom att för det första analysera vetenskap och ideella organisationer inom ett område där vetenskap och forskning tillmäts allmän betydelse och där evidens- och kunskapsbaserade metoder lyfts fram i synnerhet. För det andra lanserar den ett alternativt perspektiv på vetenskapen och skolans funktion, där de kan sägas fungera som arenor för förhandling, debatt och konflikter, och i förlängningen riskerar att underordnas de organisatoriska hierarkierna.

Som avslutning på denna studie bör nämnas att den också är en del av ett forskningsprojekt som undersöker hur ideella organisationer, framförallt med beröring till nykterhetsrörelsen, använder sig av vetenskap. Förutom att beröra frågor om vetenskapens användning, potentiella konflikter mellan vetenskap och ideologi i ideella organisationer samt effekterna för vetenskapens status i dessa organisationer kommer planerade fallstudier om IOGT-NTO:s alkoholpolitiska program och Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysningens oberoende ytterligare att utforska och utveckla perspektivet om att vetenskapen kan fungera som en arena för konflikt.

Referenser

Referenserna är uppdelade i litteratur, dokument och intervjuer.

Litteratur

Alexius, Susanna. (2007). *Regelmotståndarna: Om konsten att undkomma regler*. Stockholm: Ekonomiska forskningsinstitutet vid Handelshögskolan i Stockholm (EFI).

Alvesson, M. & Deetz, S. (2000). *Doing critical management research*. London: SAGE.

Boaz, A., Grayson, L., Levitt, R. & Solesbury, W., 2008. "Does evidence-based policy work? Learning from the UK experience." *Evidence & Policy: A Journal of Research, Debate and Practice*, 4(2), pp. 233–253.

Bocking, Stephen (2004). *Nature's experts: science, politics and the environment*. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press

Brownson, R.C., Royer, C., Ewing, R. & McBride, T.D., 2006. "Researchers and Policymakers: Travelers in Parallel Universes." *American Journal of Preventive Medicine*, 30(2), pp.164–172.

Brunsson, N. (1985). *The Irrational Organization. Irrationality as a Basis for Organisational Action and Change*. Chichester: John Wiley and Sons.

Brunsson, N, & Olsen, P (Eds.). (1990). *Makten att reformera*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Brunsson, N, & Jacobsson, B (Eds.). (1998). *Standardisering*. Stockholm: Nerenius & Santérus Förlag.

Court, J., Mendizabal, E., Osborne, D. & Young, J., 2006. *Policy Engagement: How Civil Society Can be More Effective*, London: Overseas Development Institute.

Czarniawska, Barbara. (1988). *Ideological control in non-ideological organizations*. New York: Praeger.

Czarniawska, B, & Joerges, Bernward. (1996). "Travels of Ideas". In B. Czarniawska & G. Sévon (Eds.), *Translating organizational change* (pp. 39-48). Berlin: de Gruyter.

Eriksson-Zetterquist, Ulla. (2009). *Institutionell teori - Idéer, moden, förändring*. Malmö: Liber.

Frängsmyr, Tore (1984). *Vetenskapsmannen som hjälte: aspekter på vetenskapshistorien*. Stockholm: Norstedt.

Gustafsson, Karin (2013) *The importance of trust: a study of knowledge production of biodiversity*. Örebro: Örebro University.

Head, B.W., 2010. "Reconsidering evidence-based policy: Key issues and challenges". *Policy and Society*, 29(2), pp.77–94.

IPCC (2014) *Summary for Policymakers*, In: Climate Change 2014, Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Edenhofer, O., R. Pichs-Madruga, Y. Sokona, E. Farahani, S. Kadner, K. Seyboth, A. Adler, I. Baum, S. Brunner, P. Eickemeier, B. Kriemann, J. Savolainen, S. Schlömer, C. von Stechow, T. Zwickel and J.C. Minx (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA.

Jasanoff, Sheila (1997) "NGOs and the Environment: From Knowledge to Action." *Third World Quarterly* 18, no. 3 (1997): 579–594.

Johansson, Roine. (2002). *Nyinstitutionalismen inom organisationsanalysen*. Lund: Studentlitteratur.

Kaare, S., Chowdhury, N. & Kazi, V., 2007. *The Power of Evidence in Advocacy: Resource Pack for Trainers on Evidence-Based Policy Advocacy in East Africa*, London: Overseas Development Institute.

Nowotny, Helga, Scott, Peter & Gibbons, Michael (2001). *Re-thinking science: knowledge and the public in an age of uncertainty*. Cambridge: Polity Press.

Segnestam Larsson, Ola (2009) *Ideologi och ideella organisationer. En förstudie av ideologibegreppet i svensk forskning och praktik*, Stockholm: Ersta Sköndal högskola.

Segnestam Larsson, Ola (2010) *Vem uppfann ideologin? Jakten på uppkomsten till och anspråken på föreställningen om ideologiers betydelse för ideella organisationer*, Stockholm: Ersta Sköndal högskola.

Sjöstrand, Sven-Erik. (1987). *Organisationsteori* (3. uppl. ed.). Lund: Studentlitteratur.

Thorsen, Thorkil och Andersson, Tommy (2000) *Upplysning och undervisning – begränsar det alkohol- och narkotikaproblemen?* Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Weick, Karl. (1976). Educational Organizations as Loosely Coupled Systems. *Administrative Science Quarterly*, 21, 1-19.

Wright, Georg Henrik von (1993). *Myten om framsteget: tankar 1987-1992: med en intellektuell självbiografi*. Stockholm: Bonnier.

Yin, Robert K. (2009). *Case study research: design and methods*. 4. ed. London: SAGE.

Dokument

Advice (2012) *Evaluation of the Dialogue about Alcohol – GODA (Good Alcohol Culture)*. Opublicerat.

Fake free (opublicerat) *Snacka fest!*.

Fernandes, Tina och Falkeäng, Peter (2010) *En vetenskaplig studie av det alkoholpreventiva skolprogrammet Prata Om Alkohol för att mäta programmets effekter på niondeklassares alkoholkonsumtion*. Opublicerat.

Hylén, Jan, *En studie av Prata om alkohol: Gör utbildning i alkoholfrågor någon skillnad?* Education analytics. Opublicerat.

Kunskapskraft och media (2011) *Prata om alkohol*. Gävle: Kunskapskraft & media.

Regeringskansliet (2007) *En förnyad folkhälsopolitik*. Prop nr 2007/08:110.

Regeringskansliet (2011) *Regeringens åtgärdsprogram för alkohol-, narkotika-, dopnings och tobakspolitiken*.

Skolverket (1999). "Undervisningen om tobak, alkohol och andra droger". I *Nationella kvalitetsgranskningar 1999*. Stockholm: Liber.

Skolverket (2011) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2013) *Undervisning om alkohol, narkotika, dopning och tobak (ANDT) – en praktisk nära genomgång*. Stockholm: Fritzes.

Socialdepartementet (2011) *En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken*. Stockholm: Socialdepartementet.

SOU (2008) *Evidensbaserad praktik inom socialtjänsten – till nytta för brukaren*, Statens offentliga utredningar 2008:18, Stockholm: Fritzes.

SOU (2011) *Bättre insatser vid missbruk och beroende. Individ, kunskapen och ansvaret*, Statens offentliga utredningar 2011:35, Stockholm: Fritzes.

Statens Folkhälsoinstitut (2011) *Lägesrapport om Statens Folkhälsoinstituts arbete med alkohol, narkotika, dopningsmedel och tobak*. Östersund: Statens Folkhälsoinstitut.

Skolverket (2012) *Material för skolan om alkohol, narkotika, tobak och dopning – inventering, analys och behov*. Stockholm: Fritzes.

Ungdomens Nykterhetsförbund (2009) *oPåverkad*. Stockholm: Ungdomens Nykterhetsförbund.

Ungdomens Nykterhetsförbund (2011) *oPåverkad*. Stockholm: Ungdomens Nykterhetsförbund.

Intervjuer

Aronsson, Vidar, styrelseledamot, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju, den 20 oktober 2014.

Eriksson, Sören, personal, Wendelsbergs folkhögskola, intervju, den 9 april 2014.

Engström, Linda, först vice ordförande och sedan ordförande, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju, den 13 mars 2014.

Hazelius, Per, personal, Kunskapskraft & media, intervju, den 23 maj 2014.

Kartengren, Nicklas, personal, Wendelsbergs folkhögskola, intervju, den 9 april 2014.

Lundqvist, Jonas, styrelseledamot, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju, den 26 maj 2014.

Nylander, Erika, personal, Sprit- och vinleverantörsföreningen, intervju, den 16 september 2014.

Torberger, Fredrik, konsult, Ungdomens Nykterhetsförbund, intervju, den 15 februari 2014.

Watz, Viktor, personal, Fake Free, intervju, den 29 september 2014.